

2020•6

LXXIII. évfolyam • június

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente (vezető szerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

9 771221 869202 06

Tartalom

Balla Sándor: Aki sokat néz hátra, annak a nyaka fájdul meg 3

enciklopédia

Andrásfalvy Bertalan: A Trianonhoz vezető útról 4
Ábrám Zoltán: A Dnyeszteren túl: Csöbörccsök. 9

emlék-lapok

Nagy Béla: Reményik Sándor felvidéki kötődései. 12
Fülöp László: Székelyudvarhely lakatgyártó és csiszárcéhének
szabályzata 1613-ból 18

könyvesház

Deák Gabriella Mónika: Könyv 1989-ről 22

tudomány

Vallasek Alette: Két hónap a maszk mögött 24

hétköznapi hőseink

Miklósi Amália, Hideg Eleonóra, Sükösd Rebeka:
Lapohos András élete és munkássága 27

Lapszámunk szerzői:

Ábrám Zoltán – orvos, egyetemi oktató, Marosvásárhely
Andrásfalvy Bertalan – néprajzkutató, ny. egyetemi tanár, Pécs
Deák Gabriella Mónika – egyetemi hallgató, Kolozsvár
Fülöp Zoltán – ny. egyetemi tanár, Kaposvár
Hideg Eleonóra – diák, Szamosújvár
Miklósi Amália – diák, Szamosújvár
Nagy Béla – ny. mérnök, Kolozsvár
Sükösd Rebeka – diák, Szamosújvár
Vallasek Alette – tudógyógyász orvos, Wangen im Allgäu, Baden Württemberg
tartomány, Németország

A címlapon régi lakat. Kép: Pixabay/Michal Jarmoluk. A hátsó borítón búzamező. Részlet Bali
János Gyöngy a *sárban* című dokumentumfilmjéből.

Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott,
valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Aki sokat néz hátra, annak a nyaka fájdul meg

Száz éve 1920. június 4-én, a versailles-i kastély Nagy-Trianon palotájában új irányt vett a modern kori magyar történelem. Száz év telt el a trianoni békediktátum óta, de mi még mindig a hibásokat és a kifogásokat keressük, a miérteket és hogyanokat boncolgatjuk, és a lehetséges alternatívákon töprengünk. Sokak szerint rájöttek minket erre a göröngyös mellékútra. Gróf Apponyi Albert gyámolatlan delegációja, az antantnagyhatalmak és a békediktátum atyáuristenei Georges Clemenceau-vel az élen, akik döntéseikkel a békeidőszak helyett egy újabb világháborúnak ágyaztak meg; a királyságban élő nemzetiségek, amelyek saját önrendelkezésükért küzdöttek a szomszédos anyaországaiak segítségével. Na és az osztrák-német hódító törekvések, amelyek olyan háborúba sodortak bele minket, amelyek nem rólunk szóltak, amelyekben csak bukhattunk. Igen, sokan vélik úgy, hogy Trianonnal fizettünk a monarchiabeli aranyévekért, és hogy nemcsak veszélyes, hanem egyenesen botorság volt egy térdre kényszerített, de „nagy háborúkedvvel” megáldott Osztrák Császársággal házasságra lépni, amelyben a közös uralkodó személye mellett pont a legfontosabb államhatalmi pozíciók – a külügy, a hadügy és a pénzügy – lettek a közös ügyek.

Való igaz, az Osztrák Császárság az 1848–49-es események után további három nagy háborúban is részt vett tizenhét év alatt: az 1859-ben kirobbant szárd–francia–osztrák háborúban a császáriak nagy veszteségeket szenvedtek el; az öt évvel későbbi schleswig-holsteini háborúból a poroszok oldalán győztesen kerültek ki, de Otto von Bismarck lépre csalta őket, és már a két évvel későbbi, német egységért folyó háborút készítette elő a Habsburgok ellen. Utólag már nem nehéz arra a következtetésre jutni, hogy az 1866-as porosz–osztrák–olasz háború lehetett az utolsó szög az osztrákok 19. századi „koporsójában”: nemcsak komoly gazdasági, területi és emberveszteségek, továbbá belviszályok sújtották a császárságot abban a két évtizedben, de az akkor megalapuló egységes Németországból is kizárták őket. Kossuth Lajos a Deák Ferenchez írt nyílt levelében (1867 májusa) figyelmeztetett a magyar értelmiséget a kiegyezés veszélyeire, amit ugyanakkor túlzás alkuként vagy egyfajta trianoni ősként elkönyvelni: 1848–49 véres emlékei, valamint a Bach-korszak kemény intézkedései még igen élénken éltek a magyar köztudatban, ehhez képest egy békés, fejlett korszak reménye, amelyben a polgárisodás, a nemzeti építkezés és az iparosodás megújult erővel tud robogni, igencsak kecsegtető lehetőségnek tűnt.

Szokták még mondani, hogy ha egy Dunai államkonföderációhoz hasonló közigazgatási átszervezés megvalósul, és nekünk is sikerül a nemzetiségeinkkel kiegyeznünk, akkor elejét vehettük volna a királyság feldarabolásának; vagy ha jobban odafigyelünk az intő jelekre – például Kós Károly aggodalmaira, amelyeket 1911-ben fejtett ki a balázsfalvi gyűlés után –, ha jobban lavírozunk a nagyhatalmi, geopolitikai játszmákban, ha bátrabbak, eszesebbek és kicsit szerencsésebbek vagyunk, talán egy igazságosabb határt húznak, és legalább a határ melletti tömbterületeinket sikerül megtartanunk. Sőt, talán arra is rávehettük volna az új államszövetségeket, hogy a fennhatóságuk alá került magyar állampolgárokat több joggal illessék meg.

Talán így lett volna, talán nem. De az igazság az, hogy már nem számít. A múlton ugyanis nem tudunk változtatni, a hibáiból viszont tudunk tanulni. Mert az egyik legfontosabb trianoni igazságot túl kevésszer mondtuk ki: a békediktátum olyan történelmi folyamatok együttes eredménye volt, amelyek során a magyar elit megannyi hibát vétett, és több rosszul időzített lépést is tett. Ezt a gondolatot a szlovák miniszterelnök, Igor Matovič fogalmazta meg 2020. június 3-án, a pozsonyi várban. De mondott még mást is: emberi szempontból megérti, hogy a magyarok a mai napig bánatot és szomorúságot éreznek Trianonnal kapcsolatban, de a magyaroknak is meg kell érteniük azt, hogy ami nekik veszteséget és igazságtalanságot jelentett, az a másoknak esélyt és lehetőséget adott. Kifejtette, hogy a történelmi Magyarország az ő közös államuk is volt, ahogyan megannyi románé, szerbé és németé is. A szlovákok más nemzetiségekkel együtt küzdöttek a török hódítás ellen, az erdélyi vagy a szlovákiai városok a magyar királyoktól kaptak privilégiumokat, valamint a földesuraktól szabadságot. A magyar történelem az ő közös történelmük is, csakhogy a történelem azóta új határokat rajzolt, de nem sodort el minket teljesen egymástól: úgy fest, hogy nemcsak a múltunk, hanem a jövőnk is közös. Együtt kell tovább építenünk országainkat, régióinkat és Európánkat a jövő nemzedékének, ha egy élhető világban akarunk élni. „Nagyon szeretném, ha száz év után előre néznénk. Ha egy vonalat húznánk, és előre nézve nem tekingetnénk vissza, hiszen tudhatják a saját életükből is, hogy ha sokat néznek hátra, az nem sokat segít, csak a nyakuk fájdul meg tőle” – zárta ezzel a gondolattal beszédét a miniszterelnök. Nehéz nem egyetérteni vele.

Andrásfalvy Bertalan |

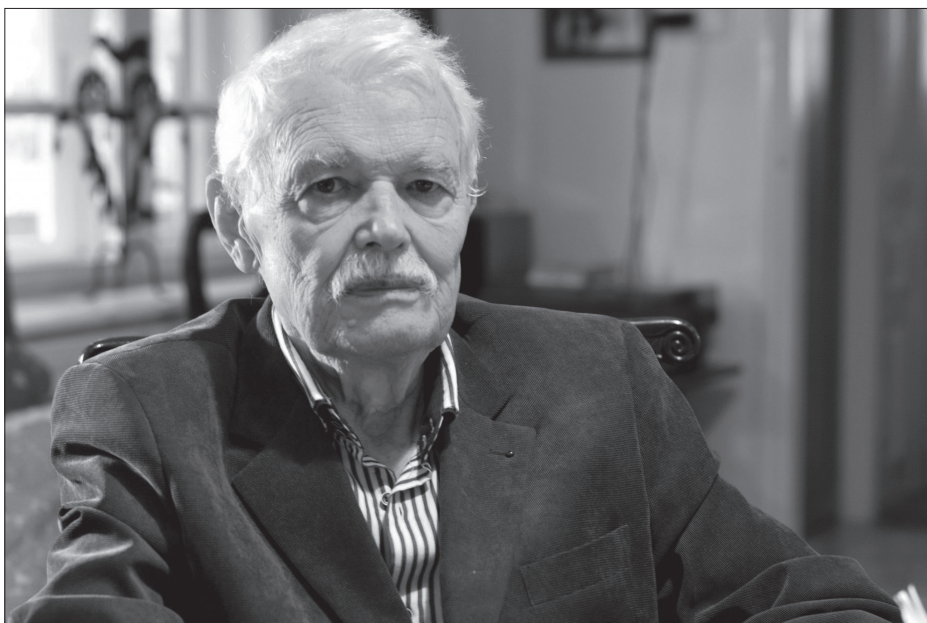
A Trianonhoz vezető útról

*A Kárpát-medencében
alapított ország
mintegy három évszázad
alatt csodálatra méltó
fejlődést mutatott.*

A Trianoni Békediktátum az európai történelem egyik legvitathatóbb határozata és egyenes következménye volt a magyarságról évszázadok folyamán itt kialakult képnek. Ennek a mindenképpen torz képnek a kialakulásáért mi is felelősek vagyunk, de ezen túl is terhel minket a felelősség abban, hogy ezt a magyar nép, társadalom sajátos belső alakulása, a nemzet meghasonlása és végzetes megosztása is lehetővé tette. Ennek részletesebb megismerése, bevallása a mai napig is hiányzik történelmi tudatunkból, történelmünket összefoglaló kötetekből és tankönyveinkből. Asztalos Miklós történész egyik tanulmányában ezt úgy fogalmazta meg, hogy a 13. században a nagy hatalommal rendelkező főurak „rendi nemzete” nemcsak az ország vezetését sajátította ki magának, hanem a történelmi szemléletet alakító történetírást is. Ettől kezdve szinte máig, több történelmi tény és következményeit ennek a kapzsi hatalmi körnek a szemszögéből ítéltünk meg, illetőleg erőszakkal is töröltünk történetírásunkból. Ezeket a vitatható

vagy elhallgatott tényeket sorolom itt fel, és csak utalok néhány, állításaimat igazoló forrásra.

A magyarságot és múltját a körülöttünk és a tőlünk nyugatra lévő országok nem egy történelemtankönyvében, így jellemzik, még a 20. században is: keletről jött, Európát fenyegető nomád népek egyike, mint a hunok, avarok, tatárok, törökök, melyek minden letelepült európai népet és azokhoz kapcsolódó kultúrát megvetettek, és kegyetlenül pusztítottak. Nem ismerték a földművelést, az ipart és a művészeteket sem, mindezeket az itt leigázottak utódaitól vagy szomszédaitól tanulták el, miután első királyuk, karddal és kereszttel, tehát hatalmi kényszerrel, politikai megfontolásból, ezer évvel előtől megtérítette a magyarokat a nyugatról behívott papok segítségével. Ezt, vagy ehhez hasonlót találunk ma is, hazai szerzők és itthon kiadott kézi- és tankönyvekben. (Pulszky Ferenc, Hómann-Szekfű, Deér József és a Magyar Tudományos Akadémia 1995-ben kiadott *Magyarok Krónikájában* is.) Az igazság röviden: a 8. és 9. században a Kárpát-medencében államot alapító magyarok már korábbi szállásterületeiken is magas színvonalú mezőgazdasági kultúrával rendelkeztek, melyről az arab és perzsa utazók is említést tesznek, megjegyezve azt is, hogy ebben a természettel együttműködő, öntöző vízgazdálkodást is ismerték. A magyar nyelv földműveléssel kapcsolatos szakkifejezéseinek nagy többsége, (termelvények, eszközök, munkálatok stb.) is honfoglalás előtti, amint a keresztény vallás legfontosabb fogalmai is: Isten, menny, áldás, béke, ima, boldog, kegyelem stb., és a honfoglalás idejéből származó, kevés, teljességgel feltárt sírokban talált fémkeresztekből 12 is látható volt a Nemzeti Múzeum ezeréves emlékkiállításán. Semmi emléke, nyoma nincs a nép erőszakos megtérítésnek és áldozatainak, ezekről még Szent Gellért sem szólt itthon írt munkáiban sem. Koppány is keresztény volt már, de annak idején pogány lázadónak nevezték a királyt és az idegenek

Andrásfalvy Bertalan Széchenyi-díjas magyar néprajzkutató, egyetemi tanár, politikus.
Kép: vasarnap.hu

Sárközi tisztaszoba. Részlet Bali János Gyöngy a sárban című dokumentumfilmjéből.

ellen felkelteket, amint a 20. században minden kommunistaellenes, vagy szovjetellenes megnyilvánulót „imperialista” bérencnek kiáltottak ki. Szent István harcaiban a legyőzött ellenségnek – pl. Konrád és a lengyel katonaságnak is –, úgy kegyelmezett meg, hogy ezt a tettét még az ellenségesekként ismert kortársak is csodálattal vették tudomásul és egyedülállónak jegyezték fel. (Ezek után Trianonban, és azóta napjainkban is nemegyszer emlékeztetnek arra, hogy Ausztria mentette meg Európát a kegyetlen, barbár keleti hódítóktól, a hunoktól, az avaroktól, a magyaroktól, a tatároktól és a töröktől.)

A Kárpát-medencében alapított ország mintegy három évszázad alatt csodálatra méltó fejlődést mutatott. Gazdaságban, katonailag, műveltségben és lakosainak lélekszámában is utolérte nyugati szomszédait. A 13. századra azonban, a leghatalmasabb földesurak a királyok ellen fordultak. Ekkor ugyanis nagy kereslet támadt a Magyarországon kitenyészett és tömegesen, saját lábán Nyugat-Európába exportált marha iránt. „Bekapcsolódtunk Európa külkereskedelmébe!” – olvashatjuk erről, mert nemcsak az ország irányítását sajátította ki a „rendi nemzet”, a hatalmasok számszerűen kis csoportja, hanem a történeti tudatot alakító történetírást is. Ez a marhaexport ugyanis óriási nyugati pénznyereséget jelentett nekik, ezért a nagyurak egy része mind több legelő megszerzésére törekedett, amin felhizlalhatták ökreiket, és birtokaik növelésére egymás ellen is harcolni kezdett. Ennek során különösen az Alföldön virágzó, sokoldalúan gazdálkodó falvak sorát pusztították el, és változott a kultúrtáj pusztá legelővé. (Ennek a folyamatnak részleteit csak a

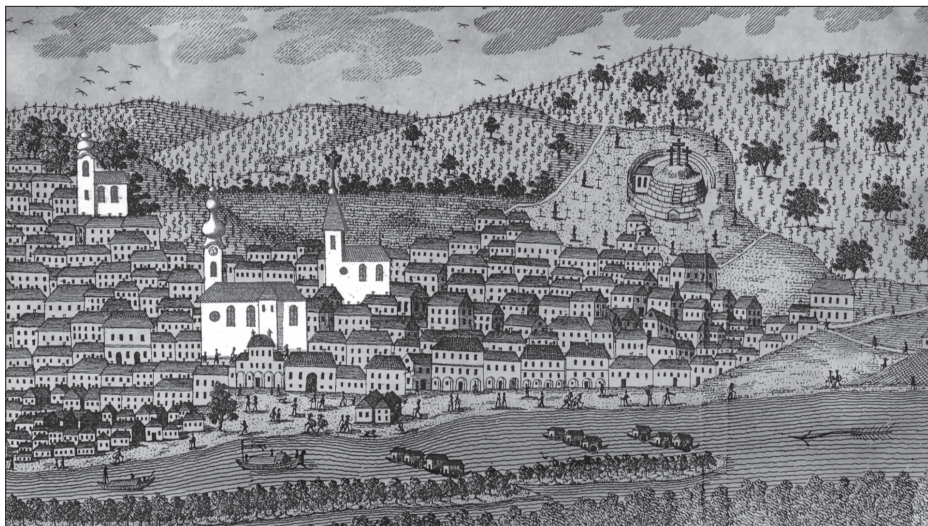
legújabb kutatások tárták föl, több száz ekkor elpusztult falu nevét és helyét is megtalálták a régészek segítségével. Debrecen újkori határába mintegy 30 elpusztult falu földje került, és a Hortobágy területén is több templomos falu állt. A termékeny, sűrűn lakott Alföld ekkor és ettől lett sztyeppévé, melynek területén később néhány nagyhatárú mezőváros jött létre. (Régebbi történetírásunkban az áll, hogy a magyarság azért foglalta el az Alföldet, a Kárpát-medence közepét, mert itt hasonló pusztát talált, mint ahonnan ide jött!) IV. Béla királyunk már eredményesebben szállt szembe az országot pusztító „feudális anarchia” képviselőivel, ezért a főurak meggyűlölték, egyenesen várták a tatárok betörését, hogy az megverje a királyt. Amikor Batu közeledtével a király körülhordoztatta a hadba hívó véres kardot, nem mentek el embereikkel a meghirdetett helyre. Erről a tényről két külföldi kortárs is megemlékezett. A tatároknak behódolt kijevei vezér, Demeter leborult Batu kán előtt, majd úgy fogalmazott: „Ne félj már a magyaroktól! Az ország meghasonlott, az urak a király ellen fordultak, és az így meghasonlott népet az Isten sem segíti győzelemre.” A kán erre összehívta vezéreit és elhatározta a „gazdag” magyarok megtámadását. Ráadásul az urak egy része behívta az osztrák herceget, aki megölette Kötönyt, a kunok fejedelmét, családostól, aki a magyar király leghűségesebb híve volt. Ezután a kunok pusztítva kivonultak dél felé az országból. (Ha ott lett volna a kunok könnyű lovassága Muhinál!...)

A főurak, a rendi nemzet volt az Aranybulla kivívója a nép érdekeit velük szemben érvényesíteni kívánó magyar király ellen. A népet is nyomorgató,

kapzsi főurak ellen később több levett jobbágymozdulásról tudunk, miközben az egész Európát meghódítani készülő török sereg egyre közelebb jutott határainkhoz is. Hunyadi János volt az, aki felismerte, hogy ennek a kapzsi „rendi nemzetnek” nincs meg az ereje a török támadás elhárítására, ezért az egyháziak segítségével a köznéphez fordult fellelkesítve azokat a támadó pogány ellen. A fegyverekkel rosszul felszerelt, harcban járatlan jobbágyarasztokkal, akiket alvezéreivel vezetett, felszabadította Nándorfehérvárt a török ostrom alól. A török volt az akkori világ legerősebb hadserege, melyet maga II. Mohamed szultán vezetett egész Európa meghódítására. (Az ostromló törököket francia és német zsoldostüzek is támogatták az akkor legmodernebb ágyúkkal a magyarok ellen. Európai összefogás?!). A főként jobbágyokból álló hadsereg lélekszámából nagyon sokat veszítve győzött, de csaknem félévszázadra mentesítette Európát a török fenyegetéstől. Az 1456-os nándorfehérvári diadalt az egész keresztény világ megünnepelte a déli harangszóval.

...néha megjelenik az az egyszerűen hazugságnak nevezhető vélemény, hogy az összegyűlt parasztok királyukká választották Dózsát, és kegyetlenül megtámadták az urakat.

A 16. század elejére újra felerősödött a török, és újra Európa ellen indult. A csak saját gazdagodásával törődő kapzsi főurakkal szemben, akik maguk közt is pártokra szakadva egymás ellen is küzdöttek, a Hunyadi Jánoshoz hasonló, az egész nép ügyét szolgáló urakban tudatosult, hogy az urak nemesi felkelése képtelen ellenállni a töröknek. Egy második nándorfehérvári győzelemben reménykedve, Bakócz érsekkel az élen, újra a vitézségüket már bizonyított köznép keresztes hadjárataiban bíztak. A vitézségével már kitüntetett Dózsa Györgyöt bízták meg a Pest alatt összeseregelt jobbágyokból és szegényebb kispapokból összeállt sereg vezetésével. A nagyurak egy része, akik megrettentek attól, hogy az általuk többször megalázott és megzsarolt jobbágyok kezébe fegyver kerülhetett, kegyetlenül megakadályozta jobbágyaik csatlakozását a sereghöz, nem egy esetben azoknak, akik mégis lelkesen elmentek,

A Sarkőz településeit ábrázoló középkori metszet. Részlet Bali János Gyöngy a sárban című dokumentumfilmjéből.

otthonmaradt családtagjaira támadtak, de megakadályozták a hadsereg szervezését és élelmezését is. A török ellen az ország különböző részeiből mégis öszszeverődött szervezetlen jobbágycsapatokat megtámadták fegyvereseikkel, és visszavonatták Bakócz érsek lelkesítő felszólítását is. A Dózsához hasonlóan szintén a törökök ellen induló szerb csapatok vezérért, Sziljanovics despotát megnyerve maguknak, megtámadták a parasztsereget kísérő és ellátni próbáló asszonyok táborát Hájszentlőrincen, és azt a városkával együtt elpusztították. Ezután a még nagy részében szétszórtnan dél felé haladó csapatokat felszólították a hazamenetelre, mindenféle ígéretekkel tárgyalásra híva vezetőiket, hátba támadták azokat. Végül Dózsa Györgyöt és vezető társait sikerült foglyul ejteni, és kegyetlenül, nyilvánosan kivégezni. Az ezt követő megtorlás során korabeli becslések szerint több ezer jobbágyot is megöltek 1514-ben, többet, mint a törökök 1526-ban Mohácsnál. A mohácsi vereségnek ezenkívül a nemesi erők megosztottsága is oka volt.

...a földesúr kivágatta a gyümölcsfákat, vagy egyszerűen kivégezte az erdőhöz ragaszkodó jobbágyok vezetőit.

Napjaink történelmi vitáiban is néha megjelenik az az egyszerűen hazugságnak nevezhető vélemény, hogy az összegyűlt parasztsereg királyukká választották Dózsát, és kegyetlenül megtámadták az urakat. E pusztításoknál is nagyobb kárt

okozott az ezután kialakított és Werbőczy Hármaskönyvében – amit ma is néhányan remekműnek tartanak – megfogalmazott, soha országgyűlésben meg nem szavazott, mégis a gyakorlatban ezután még három évszázadon át érvényesülő törvény, miszerint a jobbágy örökös szolgaságra, jobbágyságra van ítélve, nem birtokolhat saját földet, sem fegyvert, tizeddel, robottal és más szolgáltatásokkal adózik földesurának, aki egyben minden ügyében bírāja is jobbágyainak. Jobbágy gyermeke nem tölthetett be magasabb egyházi tisztséget sem. Az így megalázott és elvileg a magyarságból is kitagadott jobbágyság a török hódoltság egész ideje alatt sokféleképpen küzdött a török ellen, míg más, török által meghódított nép tagjai készek voltak együttműködni a megszállókkal, sőt, támogatni is azokat, más, a töröknek ellenálló népekkel szemben. Így szállhatták meg a szerbek az ország török hódoltságba eső területeit, melyről napjaink szerb történetírásában azt olvashatjuk, hogy a szerb nép legnagyobb területi elterjedését a török időkben érte el, ennek a Nagy-Szerbiának a határai addig terjednek, ameddig szerb temetők találhatóak, vagyis északi határa a Balaton–Kecskemét–Maros vonala. Ezt a területet Lipót császár is odaígérte nekik, mikor a török hatalom gyengülésekor a szerbek megkeresték Bécsset, hogy támogassa egy esetleges török elleni felkelésben. E meghatározott terület a magyarság számának megfogyása és az ide betelepült szerbek többsége miatt ma Szerbia része lenne, ha nem lett volna a Rákóczi-felkelés. (Köpeczi Béla-Várkonyi Ágnes szerk.: *Rákóczi tükrök I–II. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1973*) Az egykori hódoltsági területen

maradt magyar parasztszerek, akiket ma „partizánoknak” neveznénk, voltak a „hajdúk”, amint azt számos régi iratban, a levéltárakban megtaláltam. A császári udvar néha még a törökkel is összefogott a magyarokkal szemben (Vasvári Béke, Wesselényiről elnevezett összeesküvés és megtorlás.) A harcok után megkezdett betelepítések során az idegenek, elsősorban a németek, a magyarokkal szemben több kedvezményt is kaptak.

A török alól felszabadult ország elsősorban a főurak, nagybirtokosok gabonakivitelével gazdagodhattak meg. Ezt a gabonát, elsősorban búzát és zabot a jobbágyok különböző minőségű tizedeiből nehéz volt összegyűjteni, ezért arra törekedtek, hogy a jobbágytelkekre fel nem osztott területeken saját kezelésű, robottal és cselédek munkájával művelt, úgynevezett majorsági vagy allodiális birtokaikat szaporítsák. A jobbágyoknak kiosztott földet azonban nem vehették el, csak a jobbágyok közös használatában maradt erdőket, árterületeket, réteket, és vizek használatát. Ha az erdőt kiirtotta, az árterületeket megvédte az elöntéstől, és a réteket, legelőket felszántotta, az ott termelt gabona egyforma minőségű volt, és nemcsak egy tizede, hanem egésze a földesúré lett. Ezt a kisajátítást Mária Terézia úrbéri rendelete tette lehetővé 1767-ben. 1720 körül még az ország gabonatermő területeinek alig 5 százaléka volt majorságként művelve. Az 1790-ben volt olyan megye, melyben ez elérte a 40 százalékot, miközben az erdők 90, az árterületek és rétek 40–50 százaléka lett majorsági birtokká. A földesurak ezzel tönkretették a köznépet, a jobbágyok több évszázad folyamán kialakított, a természeti folyamatokkal együttműködő, sokoldalú gazdálkodását, mely összességében háromszor-öttször annyi értéket állított elő az emberi szükségletek fedezésére. Az időszakosan vízzel elöntött területeken halak, különösen a ponty talált ivásra a legjobb feltételeket. A vizek be- és kimozgását mesterséges csatornák, fokok biztosították. A jobbágyok által sokoldalúan művelt erdőben, árterületen ma már elképzelhetetlen mennyiségű gyümölcs termelt, és mindenféle használatra alkalmas különböző fafajta, köztük makktermők és két-háromévenként csonkolva igen értékes lombtakarmányt adók. A fák védelmében felnövő, takarmányt adó más növények, fűfajták, nád és gyékény is volt, és igen jelentős méhészkedést is folytattak. Ezt a sajátosan művelt erdőt nevezték magyarul pagonynak, amit Észak-Európában svédül, dánul, németül angének, Laubangernek neveztek. Ezeket még a

Andrásfalvy Bertalan a Gyöngy a sárban című dokumentumfilm forgatásán

híres tudós, Linné is megcsodálhatta Gotland szigetén járva. A jobbágyok, érthetően nem akarták mindezt átadni a földesuraknak, és lemondani sem e területek gondozásában kialakult közösségi tevékenységről. Volt, ahol a földesúr kivágatta a gyümölcsfákat, vagy egyszerűen kivégezte az erdőhöz ragaszkodó jobbágyok vezetőit. A 18. században még nem volt vasút, hogy azon a Nyugat-Európában igen keresett fát ki lehetett volna szállítani, de a földesúr megszerzett erdőbe hamuzsírégetőket hívott, és ez a kismennyiségű drága nyersanyag, az üveggyártás alapja lett.

A megalázott paraszt törpe birtoka holdjai után több bért fizetett, mint a nagybirtokos gazdag ezer holdjai után.

Történetírásunk avval dicsekszik, hogy Európában az elsők között volt Mária Terézia, aki az okszerű erdőgazdálkodást szabályozó törvényt hozta, mellyel lehetőség szerint egyfajta és egykorú fákból álló erdőket neveltek fel. Ugyancsak az ő idejében kezdődtek meg nagyobb folyóink árterületeinek megvédése az elöntéstől. Ez is a nagybirtok majorsági gazdálkodását szolgálta. Terv volt a Balaton kiszáritására is, hogy medrében a földbirtokosok gabonát termelhessenek. A 19. századig nagy erővel végzett vízrendezés nagysága/mérete csak a hollandiaihoz mérhető, és ezt történetírásunk második honfoglalásnak is nevezi, mert az Alföld gabonatermő területe egyharmadával gyarapodott. Az elkülönözéssel és különösen a

közös területek kisajátításával a sok tekintetben még anyagiakban is kiegyensúlyozott, működő faluközösségek tönkrementek, és a legnagyobb vesztesei, az aránylag kisebb gabonatermő jobbágytelekrészen gazdálkodók nagy szegénységre jutottak. Így született meg a hárommillió koldus és másfélmillió kivándorló Magyarországa.

A jobbágyfelszabadítás is csak a nagyobb jobbágytelekrészt használó parasztokat tette független kisbirtokossá, a kisebb telekrészt használók és a csak a közösségben használt közterületekből élők nyomorba süllyedtek. Azok, akik e szegények érdekében felléptek, kisebbségben maradtak, ez önmagában is meggyengítette az országot hazájuknak tekintők számát és erejét. A Mária Terézia idejében végrehajtott úrbéri rendezést Erdélyben nem hajtották végre, mivel az akkor még a Habsburg Birodalom külön tartománya volt. Itt a magyar és a német földesurak tömegesen kergették el magyar és székely származású jobbágyaikat, hogy helyükre románokat telepíthessenek be. Erről egy 1768-ban kelt, a Bécsi Hadilevéltárban őrzött folyamodványban olvashatunk. A német nyelven író, magát meg nem nevező szerzője figyelmezteti az Udvar, hogy ezzel a tartomány katonai ereje is csökken. Vannak olyan falvak – írja –, melyekben 20–30 éve még egy román sem lakott, most már román többségűvé válnak. Elsősorban a Mezőségben kerültek a románok többségre, ahol a kiűrt magyar falvak szántói helyén is juhokat legeltettek, mert annak a földesúrnak járó gypjú-adóját az könnyebben tudta értékesíteni. Erre az említett beadvány nem tért ki, de ehhez hasonlólról magam is tanultam az 5. gimnáziumi osztályban, arról, hogy Angliában is a földesurak elkergették

földművelő jobbágyaikat, mert e területe birkák legeltetésével nagyobb jövedelemhez jutottak. A Mezőség lakosságcsereje a táj természeti környezetét, képét is megváltoztatta. Az egykori erdők és művelt földek helyét kopasz pusztává változtatták a túl nagyszámú birkanyájak, és így az esőzések ide lehullott vizét nem tudta már a növényzet visszatartani, ezért ma óriási vízmosásokat is láthatunk a kopár domboldalakon, melyeket még régi elnevezésükön Almás, Tölgyes stb. ismernek. A 18. századi, úrbéri rendezésre itt az Erdéllyel való egyesítés kivívása után került sor, az 1871-ben a magyar országgyűlésen hozott „arányosítás” törvénnyel. Ezzel a minden székely lakost megillető erdőhasználati törvény helyett, a völgyekben nagyobb földbirtokokkal rendelkezőknek osztották ki a havasokat, a kisbirtokos közsékek falusi kis földje arányában kapott, ha kapott, egy-két holdas erdőrészt a legtávolabb lévő havasokban. Ez becslések szerint mintegy 200 000 székely kivándorlását okozta, aki nem tudta kimérés költségeit sem megfizetni. A nekik hitelt adó magyar bank aztán csendőrökkel kergette ki házaikból az eladósodottakat, akik kis motyójukat egy tehénke hátára vetve, gyermekeikkel nekivágtak a Kárpátokon túli útra. Ezek már nem tudtak Moldvában földet szerezni, nagy részük az akkor gyorsan fejlődő Bukarestbe vándorolt ki napszámosnak. (Azt is hallottam erről, hogy ezzel lett Bukarest – magyar lakosságának számával – Budapest után a legtöbb magyar lakosú város.) Ugyanebben az időben a bukaresti román ifjúság kezdeményezésére megalakították az erdélyi románok értelmiségével az Albina (méhecske) nevű bankot, mely minden magyar ház- és földingatlant vásárló románnak kamatmentes kölcsönt adott. Mindez említve sincs magyar történelemkönyvekben. Az úrbérendezés legnagyobb, és az ország későbbi sorsát megrontó bűne az volt, hogy a szétvert faluközösségek kisbirtokosai is születéskorlátozásra, vagyis nemzeti öngyilkosságra adták magukat. Ennek legismertebb területe a Dél-Dunántúl, Ormánság, Drávaszög és Somogy lett, mely területek egykor a magyar nép és műveltség legerősebb tája volt. A török alatt is őrizte magas műveltségét, itt tevékenykedett Sztárai, Szkárosi, Szegedi Kis István és sok más ismert reformátor és tanító. Bő gyermekáldásával fenntartotta az Alföldi mezővárosok lakosságát, amint azt összeírások bizonyítják. (Köztudott, hogy minden nép parasztságával gyarapodhat, és városi, „urbánus” lakóival fogy.) A faluközösségek szétverése a magyar nyelvterület több részén is megindította az

A középkorban a Sárköz vidékén alapították a legtöbb apátságot. Részlet Bali János Gyöngy a sárban című dokumentumfilmjéből.

„egykezést”, a Dunántúlon, a Felvidéken, a Partiumban és Erdélyben is. Ez nagyobb népességvesztést hozott magával, mint a két világháború. Mert ez is a magyar nép meghasonlásának a következménye volt. A kiegyezés is a „rendi nemzet” gazdag és önző főurainak egyik bűne. Benne biztosították a hitbizományok fönntartását, minden lehetséges reform, földosztás elvetését, lemondva az önálló magyar hadseregről és külügyi tevékenységről.

Trianon évszázados megosztottságunk eredménye. Ma is Európa legjobban megosztott, elmagányosodottakból állók országa vagyunk...

A 19. század végén megjelentek hazánkban azok a törekvések, hogy a *Rescriptum novarum* pápai enciklika szellemében keresztényszocialista pártok képviseljék a szegényeket. Ezeket a 20. század elején lázadóknak nevezték, vezetőiket börtönbe vetették, és az ellenük létrehozott Katolikus Népszövetség eszméit is üldözendő eretnekségnek kiáltotta ki. Egy bajor közigazgató (Ditz, Heinrich – szerk. megj.), aki hazánkat a 19. század közepén bejárta, könyvet írt rólunk. Ebben azt olvashatjuk többek közt, hogy Magyarország az ellentétek országa, mert a rekkenő meleg és szárazság után árvizek öntözik meg földjét. Ezt most a folyamszabályozásokkal megakadályozták, az ország nagy

kárára. „Ugyanígy az országban hatalmas hercegi nagybirtokok terpeszkednek, a másik oldalon pedig kiskisfalvák, szegény parasztok tömegei nyomorognak. Nincs középosztály, nincs nemzet.” Nincs középosztály, mely támogatná a tehetségeket és megszervezné politikai érdekeik védelmét.

Így megosztva ért minket az első világháború, mely egyáltalán nem a mi ügyünk volt, de a kiegyezés következtében ebben is az osztrákokkal kellett tartanunk. Ebben a háborúban a magyar lakosság egészéhez viszonyítva, a katonák legnagyobb százaléka pusztult el, esett el a harctéren, nemcsak oroszok, hanem a románok, szerbek, olaszok, hanem még a franciák ellen is. (Például Verdunnál is, ahol magyarok vértanúságát várták a németek a francia vonal áttörését.) Nem volt egység a parasztok, a polgárság, a vezető értelmiség és a gazdag urak közt, a közös hadsereg tisztjeinek nagy része nem volt magyar. A megalázott paraszti törpe birtoka holdjai után több bért fizetett, mint a nagybirtokos gazdag ezer holdjai után (holdanként). A háború végén a trianoni szerződésben még az osztrákok is kaptak a magyar földből, és egy francia diplomata kijelentette, hogy nincs magyar nép, csak magyar urak vannak és őket kiszolgáló kegyetlen csendőrök, akik a szegény népet, a szlovákokat, románokat, szerbeket, svábokat nyomorgatják. Nem kell nekik országot adni, annyit sem, mint amit Trianonban meghagytak nekik. Hasonló érvelést találunk a Beneš-dekrétumban is megfogalmazva. (Ne feledjük, a rendi nemzet urai is megtagadták a parasztok magyarságát a 16. századtól.) Egészen más lett volna a sorsunk, ha nekünk is van a

nyugat-európai nemzetekhez hasonlóan egy, a parasztok, az értelmiség és a keresztény gondolkodású urakat is egyesítő keresztényszocialista pártunk. Nem juthatott volna uralomra a kommunista hatalom sem, és utána olyan kormány sem, amelyik elzárkózott a szegénység védelmi képviselőjétől, a földosztástól, a háborút végigharcolók megjutalmazásától is. Ahol volt ennek ellenére öszszefogás, ott még a trianoni határozatokkal szemben is magyarnak maradt Sopron, Balassagyarmat, Kercaszomor. Ezután csak a kommunisták és nyilasok hirdettek földosztást. A több száz éves megosztottságunk miatt, Európában a legnagyobb arányban hazánkban maradt meg a nagybirtokok védelme és a parasztok további megvetése. Ezek után nem szabad csodálkoznunk azon sem, hogy az Andrássy úton, Recskén, Hortobágyon, az ÁVÓ pincéiben nem oroszok verték a magyarokat, hanem így megtevesztett elkeseredett honfitársaink.

Trianon nem a kiismerhetetlen végzetet jelenti, hanem évszázados megosztottságunk eredménye. Ma is Európa legjobban megosztott, közösségek nélküli, elmagányosodottakból állók országa vagyunk, ez tudományos kutatások elvitathatatlanul megállapított ténye (Kopp, 1993). Problémáink megoldására még békés, tárgyilagos vitáink is alig vannak, csak elítélések és minősítések. Trianon emlékeztessen arra minket, hogy ha összefogunk, akkor a világ legnagyobb hatalmai ellen is eredményesen küzdhetünk méltóbb jövőnkért. Ehhez azonban fel kell tárnunk népünk igaz történetét, és meg kell hallgatnunk, idéznünk és tanítanunk is, és nem üldöznünk azokat, akik tényekkel bizonyítják az eddig elhallgatott történeti igazságokat. (Például Berlász 2010, Simon 1903, összefoglaló áttekintése: Andrásfalvy 2010.)

E tárgyval foglalkozó munkák:

ANDRÁSFALVY, Bertalan

2010 *A magyarságkép torzulásai a világban és bennünk*. Balaton Akadémia Kiadó. Keszthely.

BERLÁSZ, Jenő

2010 *Erdélyi jobbágyság – Magyar gazdaság*. Argumentum Kiadó és Nyomda Kft., Budapest.

HOFER, Tamás

2009 Az alföldi marhatenyésztő monokultúra kialakulásának európai párhuzamai. In: *Antropológia és/vagy néprajz*. MTA, Néprajzi Kutatóintézet, Budapest. L'Harmattan Kiadó, Pécs.

SIMON, Péter

1903 *A székely kivándorlás, kivált valási, nemzeti és gazdasági szempontból*. Budapest.

Ábrám Zoltán

A Dnyeszteren túl: Csöböracsök

A legkeletibb magyar település múltja

A történetírás szerint a legkeletibb csángó falu, a természetes körülmények között létrehozott legkeletibb magyar település neve Csöböracsök, ritkán használt formában Töböracsök (románul Cioburciu, oroszul Csobrucsi). Már a név is az egykori magyar jelenlétre utal. Földrajzilag a Dnyeszter folyón túl, a Moldovától elszakadt Dnyeszter Menti Köztársaságban fekszik. Eredete vitatott, még etelközi maradványmagarságról is beszélnek a történészek. A terület ugyanis egykor Etelköz részét képezhette, feltevések szerint a vérszerződés is itt kötött. Egyéb elképzelések szerint a 15. században Moldvába menekült husziták, mások alapján a Báthori István erdélyi vajda elől menekülő székelyek alapították. Őket gyarapította a Hunyadi János által 1450 körül Dnyeszterfehérvárra határőrzésre odatelepített népesség, amely

egy leírás alapján a 16. század elején áttelepült Csöböracsókra. A fentiekén kívül a magyar jelleg megőrzésében erősítést nyújtott a főként Jászvásár környékéről menekült magyar husziták közössége. Lakói a 18. század közepéig őrizték magyar nyelvüket, 1750-ben a népesség fele még beszélt magyarul, de a későbbi orosz–török háború során elnéptelenedő faluba visszatérők között már nem tartottak nyilván magyarokat.

A fentiek alapján elmondható, kikövetkeztethető, hogy mintegy háromszáz esztendőn át Csöböracsök magyar jellegű, ráadásul magyar többségű település volt, amely ádáz harcot vívott identitása megőrzése érdekében. Sziget volt a tengerben, katolikus magyar sziget az ortodoxia határától jóval keletebbre, a nyugatiak által barbárnak tartott keleti részén Európának. Ezért évszázadokon át az egyszerű beolvadás tényével kellett számolnia abban a közegben, ahol az identitás legfőbb őrzője a vallás,

A történetírás szerint a legkeletibb csángó falu, a természetes körülmények között létrehozott legkeletibb magyar település neve Csöböracsök, románul Cioburciu.

A Dnyeszter kanyarulata. A szerző felvétele

A szerző Csöbörcsök bejáratánál

miközben erre a távoli vidékre csak ritkán jutott el egy-két misszionárius pap, ők is jobbára olaszok voltak. Mégis viszonylag hosszú ideig őrizte magyarságát és római katolikus jellegét, nemzeti és vallási identitását. Mindez köszönhető volt a település megalapítása után az adott történelmi helyzetekben oda-települtek által nyújtott erősítéseknek, hiszen az erre a vidékre elvetődő, menekülő magyarok szívesebben választottak új otthonot a faluban, ahol ugyanazt a nyelvet beszélték és ugyanolyan rítust gyakoroltak a templomban. Bizonyára az is vonzó volt, vagy éppenséggel az lett a következmény, hogy a falu a 16. században mezővárossá nőtte ki magát, lakói főleg kereskedelemmel és mezőgazdasággal foglalkoztak.

Mégis érdekes jelenség az, hogy a megalapítása után mintegy háromszáz éven át római katolikus magyar jellegét őrző Csöbörcsök, elnevezésében bizonyára besenyő vagy kun eredetű település, hirtelen veszítette el magyar jellegét. A beolvadás sokszorta keservesebb és fájdalmasabb folyamata, az idültté váló agónia helyett a „hirtelen halál” állapota következett be. Az 1768 és 1774 közötti orosz-török háború során a falu elnéptelenedett, a visszavonuló tatár sereg a Krím-félszigetre vitte a lakosok egy részét. A visszatérők között már nem tartottak nyilván magyarokat, legalábbis az 1771-es és 1772-es orosz összeírások neveinek elemzése szerint.

Ma már semmi sem utal a magyar eredetre, legfeljebb egy-két családnév, mégis ott él, ott kell élnie a tudatunkban, hogy valamikor Csöbörcsök volt a természetes körülmények között létrehozott legkeletibb magyar település.

Mindenképpen fontos és szükséges kihangsúlyoznunk a természetes jellegét. Már csak azért is, mert a történetírás, a kutatások alapján bizonyossá vált, hogy a Krímben mesterséges módon létrejött néhány, a tatárok által elhurcolt emberek alkotta magyar falu, nem is beszélve a középkori keleti magyarokról a Volga-Urál vidéken és a Kaukázusban.

A kutatások eredményeit, a tényeket összevetve megkérdőjelezhetetlen módon kijelenthető: a Dnyeszter túloldalán fekvő Csöbörcsök volt a legkeletibb „természetes” magyar település, mely a Kárpát-medencéből eredeztethető, és évszázadokon át őrizte identitását. Meglehető, végnapjait követően éppen a Krímben jött létre egy-két csöbörcsöki foglyokból, menekültekből álló magyar közösség...

Ragazzkodás a római katolikus hithez

A legkeletibb magyar település, Csöbörcsök római katolikus híveiről az első említés 1632-ből való. Az itt szolgáló Paolo Bonnici ferences misszionárius leírása szerint „a Dnyeszteren túl, a tatárok pusztáinál 12 ház katolikus található, viszont 300 család régen szintén katolikus volt, csak a paphiány miatt átálltak ortodoxnak vagy lutheránusnak.”

A történetírás biztosan tudja, hogy II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez eljuttott a csöbörcsökiek kérése, hogy küldjön számukra papot. A nagyságos fejedelem 1706-ban Lippay Istvánt elküldte szolgálni a legkeletibb magyarokhoz. A volt korabeli leírások, egy 1709-ből

származó jelentés szerint: „Jött azon pap ember, kit ennekelőtte négy esztendővel a felséges fejedelem Tatárországba küldött ott egy Csoburcsi nevű faluban lakos magyaroknak kívánságára, beszélvén sok kérdezkedések között eredetét azon magyarok ott létének, hogy tudniillik minekutána I. Ulászló (László) király Várnánál megverettetett a törökök által, és azután csakhamar magyar Neszterfejevár is – mit törökül Akkermannak hínak és a Dnjesztr (Neszter) partján, a tenger mellett van építve – kezökre esett, akkor maradtak el az ott való lakosokból, most jobbágyasága alatt lévén magának a tatár khánnak (hámnak), aki őket aga által több, Budzsakban (Bucsákban) levő jószágival együtt kormányoztatja”.

Az 1768 és 1774 közötti orosz-török háború során a falu elnéptelenedett, a visszavonuló tatár sereg a Krím-félszigetre vitte a lakosok egy részét.

Konkrét utalás létezik még arról, hogy Csűrös József tisztelendő Csöbörcsökre kérte kinevezését, „tíz évig mint plébános volt náluk, és ott halt meg”. Ezt már Zöld Péter írta róla egy emberöltővel később. Ugyanis 1767 májusában Zöld Péter atya, a mádэфalvi veszedelem után Moldvába menekült székelyek szellemi vezetője és páter Ferenc huszvárosi plébános tizenegy napot töltött Csöbörcsökön, mialatt 7139 személyt gyóntattak és 2512-t keresztek meg az egész környékről, a szomszédos falvakat beleértve. Zöld Péter leírása szerint „a helyiek jó katolikusok, ámbár 17 éve nem láttak papot”. „A templomban egy kézdiháromszéki öregember, aki az írás-olvasásban elég tanult, előimádkozik, néhány egyházi éneket elkezd, és a jelenlévőkkel naponként két rózsafüzért elimádkozik.” Templomuk ekkor már „a város közepén van kőből, fatoronnyal. Van két ezüst, jól megaranyozott kelyhük, négy miseruhájuk a többi öltözettel együtt különféle színben. Tehát minden eszköz elég illendő, egy művészi kézzel emelt oltár van templomban, és azon a mennybe felvett Boldogságos Szűz Mária képe van festve.”

Az 1844-ben a magyar őshazát kereső Jerney János már nem talált magyarokat „Csuburcsiban”. A történészek szerint (Benda Kálmán: *Csöbörcsök. Egy tatárországi magyar falu története a 16–18.*

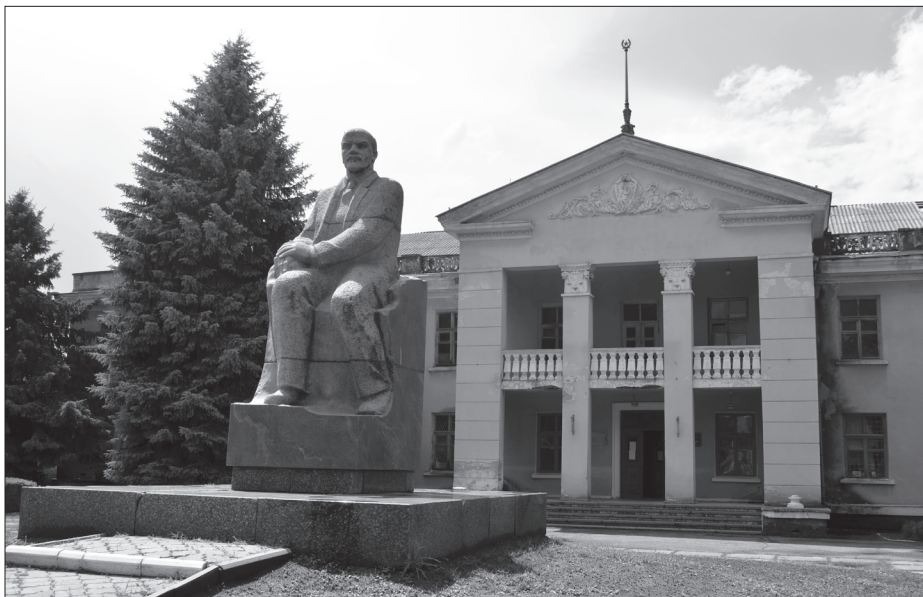
században, *Századok* 1985/4) „a 20. században már csak néhány magyaros eredetű családnév őrizte e keletre sodródott magyar közösség emlékét”.

Őseink és a Dnyeszter vidéke

A frissen előkerült új moldáviai magyar őstörténeti leletek és lelőhelyek bemutatására vállalkozik az *Őseink és a Dnyeszter vidéke. Magyar őstörténeti kutatások Etelköz nyomában* című, magyar őstörténettel foglalkozó tudományos ismeretterjesztő film, amelyet Czigóth Sándor nagykanizsai független filmes operatőr és a *Kanizsa TV* készítette. Ásatásaik főbb helyszínei Szlobodzeja, Glinoje, Plavnyi és Csobrucsi. Ekkorra a Moldovában, a Moldovai Köztársaságban dolgozó helyi régészek a Prut, valamint a Dnyeszter vidékén már közel negyven olyan régészeti lelőhelyet azonosítottak a honfoglalást megelőző időszakból, amelyek bizonyára magyar őseink életével, temetkezésével álltak kapcsolatban. Bebizonyították, hogy az eddigi ismereteink összhangban állnak a honfoglaláskori elődökkel kapcsolatos írott forrásokkal, és gazdagították a magyar őshazáról kialakított képet. Az újabb és újabb régészeti feltárások által a tudomány egyre közelebb kerül ahhoz, hogy minél alaposabban megismerje, majd a tudománynépszerűsítés által megismertesse, hogyan éltek őseink Etelközben, mennyit tartózkodtak ezen a vidéken, miért és mikor költöztek át innen a Kárpát-medencébe.

Egyébként egy évvel korábban a filmes csoport egyhónapos oroszországi régészeti expedíciója során született meg a stáb megelőző dokumentumfilmje, amelynek címe: *Őseink nyomában a Dél-Uráli vidékén*. Amúgy előzőleg több orosz–magyar dél-uráli régészeti expedíció is lezajlott, ami lehetővé tette, hogy a későbbiekben Czigóth Sándor elkészíthesse a dokumentumfilmet, majd pedig lefilmezhesse a Dnyeszter vidékén zajló kutatásokat is.

A Dnyeszter vidéke a népek olvastótégelye lehetett a népvándorlások korában. A honfoglalást megelőzően birtokolt terület megjelölésére használt Etelköz nyugati részére, a Dnyeszter mentére jellemző gazdag növénytakaró kedvező életkörülményeket nyújtottak a honfoglalás előtti időszakban átmenetileg itt élő magyar őseinknek, mivel a délorosz sztyepp viszonyaihoz képest itt kisebb terület is elegendőnek bizonyult az állatok legeltetéséhez. Ez a felettebb előnyös körülmény feltétlenül kedvezően befolyásolta a nomád életmódot folytató őseink életét,

Lenin-szobor a csöbörcsöki községháza előtt. A szerző felvétele

kiváltképpen állattartási szokásait. A korábbi, Urál-vidéki nagyobb kiterjedésű legeltetéshez képest az Etelközben, a Dnyeszter mentén már nem volt szükség arra, hogy „megszokott” nagy távolságokat tegyenek meg állataikkal.

A szakemberek szerint a Dnyeszter két partján több tízezerre tehető a kurgánok, a vidékre jellemző temetkezési helyek száma. A kurgánok, magyarosan korbányok, a sztyepei népek temetkezési helyei. A kurgán egyik fajtája a halomsírnak, amikor egy lefedett és feltöltetlen gödörsír fölé halmot emelnek. A kurgán török–tatár eredetű orosz szó, magyar jelentése szerint sírhalom. Kialakulása régészetileg az i. e. 3. évezredre tehető a Prut és a Volga közötti területen.

A Dnyeszter Menti Köztársaság területén elhelyezkedő Szubbotyici-horizontnak nevezett lelőhelycsoport legnyugatibb tagja a Dnyeszter bal partján, mintegy húsz kilométerre Tiraszpoltól, a köztársaság fővárosától található. Szlobodzeja (Slobozia) határában 1994-ben egy bronzkori kurgánban (sírhalomban) a régészek 26 középkori sírt tártak fel. A magyar őstörténet egyik legfontosabb lelőhelyét sikerült a szakma számára kutathatóvá tenni. A feltárt sírokban a halott lábához helyezett részleges lótemetkezés összekapcsolható a Kárpát-medence leletanyagához, és a magyar őseink életterének a mozgását bizonyítja. A szlobodzejai sírokban feltárt ívelt talpú vaskengyelek, a gömb-sorcsüngős fülbevalók, a hólyagos fejű gyűrűk, a növényi ornamentikával díszített övcsat közeli párhuzamai megtalálhatók és ismertek mind a Volga–Dél-Uráli vidékéről, mind a Kárpát-medence honfoglaláskori sírjaiból.

A szakemberek egyöntetű álláspontja szerint a Dnyeszter partján Szlobodzeja határában feltárt magyar temető „egyrésről kakukktójásként ragyog a Szubotcy-horizont egén, mivel a nevezett horizont lelőhelyei inkább a Dnyeper középső folyásának körzetéből származnak, másrésről ugyanakkor kulcshelyzetben is van, hiszen VII. Konstantin szerint Etelköz nemcsak a Dnyeper, hanem a Dnyeszter mellékét is magába foglalta. A szlobodzejai magyarok, ha átnéztek a folyó túlsó partjára, akkor a Luka-Rajkoveckaja kultúra szláv népességének településeit láthatták. És ha átkeltek, akkor még szláv foglyokat is ejthettek, kiket a bizánciaknak adtak el jó pénzért és minőségi textilneműkért, mint azt szintén Konstantintól tudjuk.” A fentiek alapján a nyelvészek azt feltételezik, hogy a Dnyeszter melléke lehetett az a terület, ahol szláv jövevényszavak kerülhettek nyelvünkbe a szláv–magyar érintkezés nyomán.

Végszó

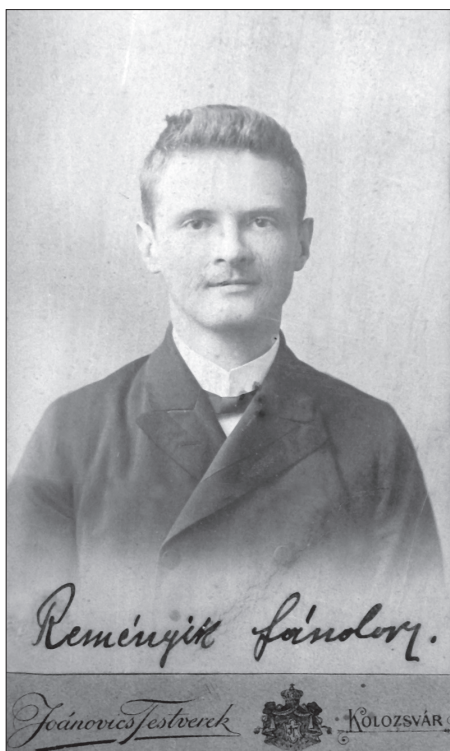
Miközben a környékén jelentős régészeti leletek feltárására került sor, a természetes körülmények között létrehozott legkeletibb magyar település, Csöbörcsök nyomai ma már csak a tudatunkban és a történetírásban léteznek. A kivételes módon a Dnyeszteren túl alapított és három évszázadon át magyarságát és római katolikus hitét őrző legkeletibb csángó falura már semmi sem emlékeztet, senki sem emlékezik a településen. Mégis közös feladat megőrizni a köztudatban a nevét.

Nagy Béla

Reményik Sándor felvidéki kötődései

...olyan korszakban
született, amikor
Kolozsváron addig soha
nem tapasztalt
fellendülés zajlott.

Reményik Sándor az 1910-es években.
A kolozsvári Joánovics-testvérek felvétele.
Kép: Wikipédia

Reményik Sándor, az erdélyi magyar irodalom egyik legnépszerűbb költője 1890. augusztus 30-án született Kolozsváron a Király és a Minorita utcák kereszteződésének délkeleti sarkán álló, ma már műemlék épületnek számító Toldalagi-Korda-palota egyik emeleti szobájában. Egy olyan korszakban született, amikor Kolozsváron addig soha nem tapasztalt gazdasági, kulturális és társadalmi fellendülés zajlott. Azt is mondhatnánk, hogy a költő gyermekora, felnőtté válásának időszaka egybeesik az Erdély fővárosának számító Kolozsvár Európa színvonalához való felzárkózásával. Szemtanúja lehetett a 19. század utolsó évtizedeiben beinduló nagy építkezések korszakának, együtt nőtt fel a gombamódra szaporodó szebbnél szebb modern épületekkel. Az első világháborúig tartó boldog békeidőkből számos, ma is álló, műemléknek nyilvánított épület és intézmény jött létre, amihez a költő építész édesapja is nagymértékben hozzájárult. Ekkor épültek fel többek között: a János Zsigmond Unitárius Kollégium új, Bel-Magyar utcai épülete (1901), a nem sokkal korábban felavatott vashíd körüli négy gyönyörű eklektikus bérpalota (1890–1897), a Ferenc József Tudományegyetem Farkas utcai grandiózus épülete (1893–1902), az Európa szintű Egyetemi Könyvtár Szent György téri szecessziós épülete (1905–1909), a Karolina Országos Kórház épületgyűjtése (1897–1905), a Kereskedelmi és Iparkamara új épülete (1912) stb. Talán ezek a gyermek- és ifjúkorával egybeeső grandiózus építkezési és megújulási folyamatok is hozzájárultak a szülővárosa iránti haláláig tartó ragaszkodáshoz és szeretetéhez, melyek a későbbi embert próbáló időkben megkönnyítették számára az itthon maradáást, az emberi és költői helytállást.

Reményik Sándor dobsinai ősei

Reményik Sándor ősei egy felvidéki, régi Remenik nemesi családból származnak.

A korabeli dobsinai lutheránus egyház anyakönyvi bejegyzései szerint a költő felmenői több nemzedéken keresztül Dobsinán, ebben a felvidéki bányavárosban születtek és éltek le életüket. A költő időben legtávolabbi – adatokkal is bizonyítható – felmenőinek tekinthetjük a Dobsinán élő Johannis Remenik nevű szépapját, valamint a férfi Mária nevű (vezetéknéve nincs bejegyezve a dobsinai anyakönyvbe) feleségét, akik feltehetően a 17. század fordulóján születhettek. Nekik egyenes ági leszármazottjuk Ludovicus von Remenik (Dobsina, 1812. február 26. – Kolozsvár, 1906. szeptember 4.), aki egész fiatalon Kolozsvárra került, majd a későbbiekben a város egyik legismertebb vaskereskedőjévé vált. Feleségétől, a szintén dobsinai származású Nick Matildtól (1830–1912) négy fiúgyermek születt, akik közül az 1857. augusztus 11-én született Károly, a költő majdani édesapja, Carl Johann néven lett bejegyezve 1857. augusztus 26-án a dobsinai evangélikus egyház anyakönyvébe. A családi hagyománynak megfelelően a fiatal építészmérnök Reményik Károly szintén Felvidékről választott magának feleséget, a Dobsinához közel levő Jólész nevű településen élő Bretz család Mária Anna Izabella (1863–1930) nevű lányának személyében. „Bretz Mária írói vénával megáldott nő volt: verselt, sokat mesélt gyermekeinek érdekes, általa kitalált meséket. Verseit németül írta, mesélni magyarul mesélt” – írta róla Hantz Lám Irén (1937–2019) *A lámpagyújtogató* című könyvében.

A felvidéki bányaváros

A Rozsnyótól 26 km-re északra fekvő, ma már Szlovákiához tartozó felvidéki település az egykori Magyar Királyság egyik legjelentősebb bányavárosa volt. A valamikori Gömör és Kis-Hont vármegye északi részén, a Gölnitz és a Sajó folyók között, a Királyhegy lábánál meghúzódó település vidéke már a honfoglalás

A dobsinai evangélikus templom egy 1912-ből származó képeslapon. A Zempléni Múzeum tulajdona

idején is lakott volt. A település kialakulásának története mind a mai napig vitatott. Bartholomaeides László szerint a dobsinaiak a quadok leszármazottai. Az ő feltevése szerint az első, máig fennmaradt írásos emlék, IV. Béla királyunk 1243. június 3-án kibocsájtott adománylevele szerint a tatárjárás idején kiváló érdemeket szerzett Bebek család adományként megkapta Gömör vármegye nagy részét, a hozzá tartozó, Dobsinát is magába foglaló csetneki uradalommal együtt. Egy másik, 1326-ból, a település várossá nyilvánítási évéből származó eredeti okmány szerint László de Dobsina fia, Miklós Korponáról Dobsinára telepedett több német családnak a szepesi káplán előtt szabadalmat biztosított. Kachelmann János (1806–1873) selmechányai ügyvéd tanulmánya² szerint Korponán már Kálmán király idején, a 11. század végén, majd aztán II. Géza uralkodása alatt a Rajna vidékéről Jeruzsálembe vonuló kereszties hadak maradékai megtelepedtek, ennél fogva a Dobsinára áttelepedett lakosok is a kereszties hadakból vették eredetüket. Egy dobsinai szájhagyomány szerint az első telepesek nem Dobsina mai helyén laktak, hanem a *Silberzech* nevű hegyen, délnyugatra a várostól. Hogy pontosan mikor vált Dobsina a szóvalós értelmében zárt településsé, és hogy német nyelvű lakói belső vagy külső leleplezésből származtathatóak, nem tudni pontosan. Annyi bizonyos viszont, hogy Dobsina felvirágoztatása a magukat bülénereknek nevező vas-, nikkel- és kobaltbányászattal, fémfeldolgozással és kereskedéssel foglalkozó szorgalmas embereknek köszönhető, melynek a 19. század végéig, 20. század elejéig tartó

töretlen fejlődését még az időnkénti török dúlások – az 1584. október 14-i betöréskor 350 lakost hurcoltak el – sem tudták megállítani. Az általuk beszélt buléner nyelv – sajátos német nyelvjárás számos magyar és tót jövevényszóval – és csak a rájuk jellemző népi viseletük évszázadokon keresztül érdekes színtöltja volt Felvidéknek.

Dobsina nemcsak a bányászatáról és fémfeldolgozásáról, műemlék épületeiről (templomok, városháza stb.) vált ismertté, hanem gyönyörű természeti adottságainak köszönhetően is. A környező festői szépségű hegyek, völgyek (pl. Sztracennai-völgy) és csodálatos sziklaképződményei mellett talán a Dobsinai-jégbarlang az, ami a világ minden részéről ide vonzza a turistákat és elsősorban a természet szerelmeseit. A helybeliek által már régóta ismert „Jéglyuk” feltárása Ruffinyi Jenő (1846–1924) dobsinai királyi bányamérnök nevéhez fűződik, aki 1870. június 15-én elsőként ereszkedett le társai segítségével a jéglyukba és pillantotta meg a csodálatos jégképződményeket. A Dobsina város által felügyelt, a Gölnitz völgyében található ritka természeti képződményt, melynek bejárata a Ducsa-hegy oldalán 130 méter magasságban nyílik, az elkövetkező években részletesen feltárták, majd lépcsőkkel, pallókkal járhatóvá tették, világítással látták el, közelében szállodát építettek az ide látogatók számára. 1887-ben az addig használt Bunsen lámpák helyett bevezették a villanyvilágítást, amelyhez az áramot egy felszíni áramfejlesztő termelte.³ A Dobsinától légvonalban 6 kilométeres távolságban lévő jégbarlang télen-nyáron remek korcsolyázási lehetőséget biztosít,

mára pedig már felkerült az UNESCO világörökségi listájára is.

Reményik Sándor és Dobsina

Reményik Sándor édesanyjának feljegyzéseiből tudjuk, hogy a költőt még egész kicsi korában megismertették Felvidékel és a még itt élő rokonsággal: „Mikor másodszer vittem szüleimhez, már két éves volt. Az úton folyton fecsegett, a kaulauznak nem hagyott békét, akárhánszor a cupéba jött (fényes nappal), hogy gyűjtsa meg már a lámpát. A lámpákat, a fényt rendkívül szerette. Az esti lámpagyújtás mindig egy ünnepélyes pillanat volt a számára. Gyakran kérdezték tőle: –Mi lesz kisfiam, ha nagy lesz? – Lámpagyújtató! – szokta mondogatni.”

Reményik Sándor gyermek- és ifjúkorában gyakran megfordult Dobsinán szülei társaságában, vagy töltötte ott az iskolai, majd később az egyetemi szünidőket. Ilyenkor kisebb-nagyobb sétákat tett a környéken, megcsodálva Dobsina gyönyörű természeti adottságait. De nem csak rokoni látogatóba, vagy vakációzni ment Dobsinára. Az 1908 és 1912 között jogi tanulmányait folytató Reményik Sándor Dobsinára vonult vissza szigorlatra felkészülni. „Az ünnepeket Dobsinán töltöm. Foglalkozom a gondolattal, hogy pár heti tanulással ott rendezkedem be. ott ugyanis télen igazán mi sem zavarja az embert, míg idehaza igen sok kellemes és kellemetlen dolog von el a következetes kitartó munkától” – írta 1912. december 14-én egykori iskolatársának, majd barátjának, Olosz Lajosnak. Bár 1913-ban megírta ugyan a doktori disszertációját a történelmi materializmus bírálatáról – ezt szintén Olosszal folytatott levelezéséből tudhatjuk –, az utolsó szigorlat letétele azonban nem történt meg, így jogi diplomát sem szerzett. A jogi tevékenység helyett végérvényesen az irodalmi pálya mellett döntött, amihez több tehetséget és elhivatást érzett. Egyébként is ez az elhatározás, hogy nem fog polgári szakmát választani, már diákkora óta érlelődött benne, azóta, hogy 1908-ban, VIII.-os gimnazista korában megírta első verseit. Ezek a kezdeti költői próbálkozások – *Krisztus nem támadt fel, Alkonypir, Katonai pályára készülő barátomnak* – azonban nyomtatásban sosem jelentek meg. Szintén a kiadatlan írói próbálkozásai közé tartozik az 1915-ben írt prózai költeménye, a *Lepke a porban*, vagy a *Papillon* című verse, amelyekben a háború értelmetlenségéről, a költő és az ember helytállásának szükségszerűségéről,

Dobsina, 1916. április 2. VII. évfolyam. 14-ik szám.

DOBSINA ÉS VIDÉKE

Vasárnaponként megjelenő társadalmi, közgazdasági és szépirodalmi hetilap.

<p>Egész évre ..... 8 K Fél évre ..... 4 Negyed évre ..... 2 Egyes szám ára 10 f.</p> <p>Készletet nem adunk vissza. Bélyegtelen leveleket nem fogadjunk el. — Kérdésekre szívesen válaszolunk. A szemléli részre vonatkozó ügyek a szerkesztőséghez, az előfizetési és hirdetési árak, valamint egyéb feladatok a kiadói hivatalhoz címzendők.</p>	<p>A szerkesztésért és kiadásért felelős: Szombathy László.</p> <p>Kiadótulajdonos Dobsina és Vidéke Nyomda r.-i.</p>	<p>Hirdetések árai: a gömörmezei lapkiadók egységes árszabálya szerint</p> <p>Apró hirdetéseknek egy sor 5 f., vastagabb betűvel 10 f. Legkisebb hirdetés 1 K 50 f.</p> <p>Nyitlitter ára soronként 50 f.</p>
---	---	---

A semleges lélek.
Knut Rosmussen, dán sarkutazó, a lapok rövid híradása szerint ez év tavaszán expedíciót tervez Grönland legészakibb részébe.

kiver a világ láza mindannyunkat s fájó érdeklődésünk egészen magunkkal viszik, ragadják a végkifejlődés felé rohanó események.
Knut Rosmussen pedig elmegy. Most. Ez év tavaszán. Grönlandba

pában, akit ma /5 szokszor jobban érdekelnek a magas észak fagyos mezői, mint Európa legizzóbb csatateret. Megdöbben ez a cinikus közöny, ez a hihetetlenül nem törődő hátfordítás az emberiség legnagyobb kri-

A Dobsina és Vidéke hetilap fejléce

valamint a halálról mint az élet természetes velejárójáról ír.

Reményik Sándor nyilvános írói bemutatkozása a Nagy Háború kezdetére tehető, első nyomtatásban megjelent írásai Dobsinához fűződnek. Az első világháború kitörésének híre a fiatal Reményik Sándort – 1914-ben még csak 24 éves volt – a Balaton mellett érte. A tihanyi származású, de Kolozsváron élő bűrtorgyáros, Hevesi József (1857–1945) Reményik Károlynak jó barátja, az Iparos Egylet akkori elnöke volt, akinek Tihanyban szép, emeletes villája volt a Visszhang-dombon (a ma is létező épületben most óvoda működik), emlékiratában így emlékszik vissza az akkori eseményekre: „Mint rendesen, ez év júniusában is Tihanyba mentünk nyaralni, boldogult feleségemmel. Jól telt az idő. Néhai Bernát bátyám és a többi bencés barátaink társaságában, hol Füreden, hol Tihanyban, kedélyes multságokat rendeztünk. Egy ilyen alkalommal, pl. Tihanyban, a mai Sport szálló helyén volt favázás csárdának nyitott helységében mulattunk, melyet én rendeztem, Reményik Károly barátom tiszteletére, akit Sándor fiával együtt »barátságos uzsonnára« meghívtam. Együttal áthozattam egy fél banda cigányt is. Úgy este 8 óra felé, már jól belemelegedtünk a nótázásba, amikor jön a hír, hogy részleges mozgósítás van Szerbia ellen. Volt erre nagy riadalom, futás a hajóállomáshoz. Közben nagy vihar kerekedett, hogy a hullámok a mólón keresztül csapkodtak. A cigányok jajgattak, siránkoztak. – Ne féljete! – mondék nekik – a cigány nem hal a vízbe! Pestre Reményikék is a legközelebbi vonattal hazautaztak. Ez volt, ha jól emlékszem, július 28.-án, amit pár nap múlva követték az általános mozgósítás, augusztus

1.-én....” A háború kitöréséről és a Balatonfüreden üdülő vendégek hangulatáról Reményik Sándor a következőket írta édesanyjának: „Itt, Balatonfüreden is alig egy negyedrésze maradt a rengeteg vendégnek, de itt nem volt sem pánik, sem zűrzavar, sem egymás ijesztgetése, sem tömeges futás, csak szép lassan, csendben elpárologtak az emberek, két-három nap alatt kiürült a fürdő”. A Balaton mellé Reményik Sándor többször is visszatért, és nem csak nyáron. Már javában zajlott a háború, amikor egy télvégi élmény hatására megírta a *Rianás* című költeményét, melyet a *Dobsina és Vidéke* lapban jelentetett meg 1917. február 18-án.

Az első világháború kitörését követő években, 1915 és 1918 között kisebb-nagyobb megszakításokkal rendszeresen közölt a város *Dobsina és Vidéke* cím alatt megjelenő hetilapjában. Az 1910 és 1918 között vasárnaponként megjelenő társadalmi, közgazdaságtani és szépirodalmi lap kezdeti tulajdonosa Schmidt Géza volt, de a világháború kitörését követően a lapot a Dobsina és Vidéke Nyomda Részvénytársaság vette át. Felelős szerkesztői az évek során Sztankovics Károly, Horváth János és Szombathy László voltak. Reményik kezdetben prózai írásokkal – vezércikkkel és tárcákkal – később aztán versekkel is jelentkezett. Lírai hangvételű írásai, versei, bár nagyrésztük a háború hatására íródtak, nem nevezetők klasszikus értelemben vett háborús írásoknak. Az 1915-ös évben tizenegy írása jelent meg a *Dobsina és Vidékében*, melyeknek túlnyomó többsége az előző év nyarán kitört háború hatása alatt keletkezett. Minden valószínűség szerint az 1915. január 10-én az *Üvegcsörömpölés* cím alatt közölt tárcája jelenti a bemutatkozást a

lap olvasói előtt. Ebben, a Kolozsváron, 1914. november 14-én született rövid kis írásban a háborúskodás kényszerével megátkozott emberiséget az őrjöngő Midász királyhoz hasonlítja, aki „kénytelen törni, zúzni, mert megátkozott keze alatt minden üveggé válik”. Ugyancsak az írói hasonlat eszközével él *A trombiták szava* (megjelent 1915. január 17-én) című tárcájában is, melyben a háború zaját a testvérgyilkos „Káin gyűlöletének örült” zenéjével asszociálja: „Muzsika, melyben a pokol minden elszabadult ördöge vijjog háborzongató diszsonanciákat s amelynek ütemére az eredendő bűn paradicsomból kiátkozott leánya jár vérszomjas, részegítő érzeki táncot”. A háború borzalmairól, az embert emberi mivoltától megfosztó hatásáról szólnak a *Vércsöppek a hóban* (1915. március 21.), a *Húsvéti hangok* (1915. április 4.), a *Szent János bogárkái* (1915. július 11.), az *Aratás* (1915. november 14.) és a *Piros karácsony* (1915. december 26.) című írásai is. Az 1915. február 14-i lapszámban napvilágot látott *Piramisok* című tárcájában Reményik Sándor a „Miért építették őket?” kérdést teszi fel önmagának és egyben olvasóinak is, ha köveikbe annyi „vér, verejték, átok, panasz és könny vegyült”, és ha „a pusztulásnak, a romlásnak, a temetkezésnek szolgálnak csupán”. Részben a háborús eseményekhez is köthető az ez évi két irodalomkritikája is: *Gyóni Géza írásai* (1915. június 13.), melyben az Országos Hadsegélyező Bizottság által újra kiadott Gyóni-verseskötet kapcsán a szerzőt a „modern háború költője” jelzővel illeti, valamint a *Shaw a hazaáru-ló* (1915. szeptember 12.), melyben őszinte elismeréssel ír az angol regényíróról, akinek a háború kapcsán volt bátorsága feltenni a kérdést, hogy „hol az igazság?”, mielőtt elkiáltotta volna magát: „Éljen a haza!”

A dobsinai hetilap 1916-os évfolyamában – a román hadsereg váratlan erdélyi betörése következtében – mindössze öt Reményik-írást közölt: *Egy fekete kerítés mögött* (január 2.), *Túl a hetvenen* (Kiss Jenő köszöntése, január 7.), *Modern világ* (március 12.), *A tábornok* (Görgey Arthurról szóló megemlékezés, június 4.) és a *Semleges lélek* (április 2.). Ez utóbbi lírikus hangvételű vezércikkében a szerző az emberi lélek problémáját kutatja a dán Rasmussen viszontagságos expedíciója apropóján. Arra a végső következtetésre jut, hogy „milyen jó sokezeremérföldes távolban halni meg farkasvermes nemzeti kultúrától, hogy a jégmezők csöndje mennyivel szebben öl, mint a lármás, nagyhangú gránát és, hogy a természet mennyivel

A dobsinai buléner német népviselet. Kép: kuruc.info

becsületesebb ellensége az embernek, mint az ember”. Nincs kizárva, hogy eme gondolatok megfogalmazásához az Európában már két éve dúló háború mellett a Dobsinai-jégbarlang – amelyet a költő minden bizonnyal többször is meglátogatott – csodálatos fagyos világának a látványa is hozzájárult.

Erdély felszabadítását követően ismét megnyílt a lehetőség Reményik és a dobsinai lap közötti együttműködés előtt. A lap olvasói 1917. március 11-től kezdődően találkozhattak ismét Reményik írásaival. Ebben a lapszámban a *Szellemidézés* című írásában Arany János születésének százéves évfordulója kapcsán a nagy költő poézisában fellelhető őscsendre hívja fel az olvasó figyelmét, a modern költészet „pillanatnyi mesterkéltséggel” csendjével szemben. A *Dobsina és Vidéke* 1917. március és július között Reményik öt prózai írásból álló sorozatát közli *Séta közben* címmel.

A felvidéki bulénernek városában vásárnaponként megjelenő magyar nyelvű kiadványban Reményik Sándor versekkel is jelentkezett, melyek dobsinai tartózkodása idején születtek. A *Változatok a barangolásról* nevet viselő ciklusból az augusztus 5-i lapszámban közölte az *Alkony*, *Éji fenyves* és *A karám előtt* című verseit. Ez utóbbiban a szénégetők karámjánál, az önmagába süllyedő „hamvadó tűz” látványának hatására megélt, a lét és nemlét álomszerű élményét osztja meg az olvasóval. Egy hétre rá a versciklus újabb két versét, a *Nikolájt*, valamint a *Tündérfokot* olvashatták a lap olvasói. Ezek, valamint a *Karám*

előtt bekerültek a *Fagyöngyök* című, 1918-ban a Dobsina és Vidéke Nyomda Részvénytársaság által kinyomtatott, de Kolozsvár jelzéssel ellátott első reményik verseskötetbe is. A kötetbe a költő azokat a verseket választotta be, melyek a Nagy Háború idején és annak hatására keletkeztek. Ezek a Reményik-versek azonban mégsem nevezhetők klasszikus értelemben vett háborús verseknek. A költővé válás, az egyéni hang keresésének útjelzői ezek a versek, melyekben ott találjuk Reményik Sándor későbbi verseinek tartalmi csíráit, a természet iránti szeretetét, a neveltetéséből származó „gyakorlati idealizmus” által meghatározott transzcendentális istenhitét, az élet és a halál egybefonódó misztériumát, a magányos életforma érzését. Ezekben a költeményekben a fiatal költő irtózáttal, de ugyanakkor magatehetetlen beletörődéssel tekint a háborúra, mint valami elkerülhetetlen történéssre, mert „Isten így alkotta meg ezt a világot”, s amelyben a katonák „külön-külön mind csöndes emberek”, de együtt, mint egy „hömpölygő tűzöcéán”, a halál katonáivá válnak. 1917-ben még három alkalommal közölt a *Dobsina és Vidékében*. Szeptember 16-án jelentek meg a *Törvény* és a *Szabadság* című tárcái, majd november 11-én *Egy golyó monológja* címet viselő versét közölte a lap. Az évet a *Mese* című írásával zárta (december 23.).

Reményik Sándor egészségi állapota, illetve egyetemi hallgatói jogviszonya miatt mentesült a tényleges harctéri katonai szolgálat alól, de önkéntesként

beállhatott volna a hadseregbe. A háború elején ezt még nem tette meg, de a kedvezőtlenül alakuló háborús események és a súlyos emberi veszteségek következtében, amikor már az önkéntesség szinte kötelezővé vált, Reményik 1917. december 20-án önkéntes katonaként a 32. dési honvédgyalog ezredhez került. A katonáskodás azonban nem tartott sokáig, a spanyolnáthától (is) szenvedő költőt hamarosan felmentették a katonai szolgálat alól. Így aztán a Nagy Háború utolsó évének tavaszán már újra Dobsinán tartózkodott. Az itteni idillikus környezetben írta meg 1918. májusában az *Itt most virágzanak* című költeményét, mintegy ellentétként az *Elpusztult falú* című versének. (*Dobsina és Vidéke*, 1918. július 23.). Az 1918-as év során felváltva közölt a felvidéki lapban verseket (*Akarom* – március 10., *Pilátus* – március 24., *Ma győntatom* – szeptember 8., *Nem nyugszunk bele!* – december 28.), tárcákat (*A bohóc* – március 3., *A befejezetlen mondat* – március 10.,) és irodalomkritikákat a következő kötetek kapcsán: Hegyaljai Kiss Géza: *Szív a szívnek* – május 12., Szász Pirokska: *Lehullóban* – augusztus 25., és Bársony István: *Az erdő könyve* – szeptember 29.

Az első világháborút lezáró trianoni békediktátum Kolozsvár és Dobsina közé két határ vont ugyan, de ez nem gátolta meg a költőt abban, hogy ősei szülőföldjét időnként ne keresse fel. Egyik ilyen látogatása alkalmával, 1921. szeptember végén írta meg a *Végállomás* című versét, amelynek utolsó sorraival a kis bányaváros vasútállomásának – ahova a „vonat csak egy irányból érkezik, s csak egy irányba megy” – peronján álmódzó költő belső békéjét élhetjük át:

„E pillanatban mégis béke van,
A szívemben is béke, semmi más.
Ó lenne ez a pillanat örök,
S a szívem is egy ily végállomás”.

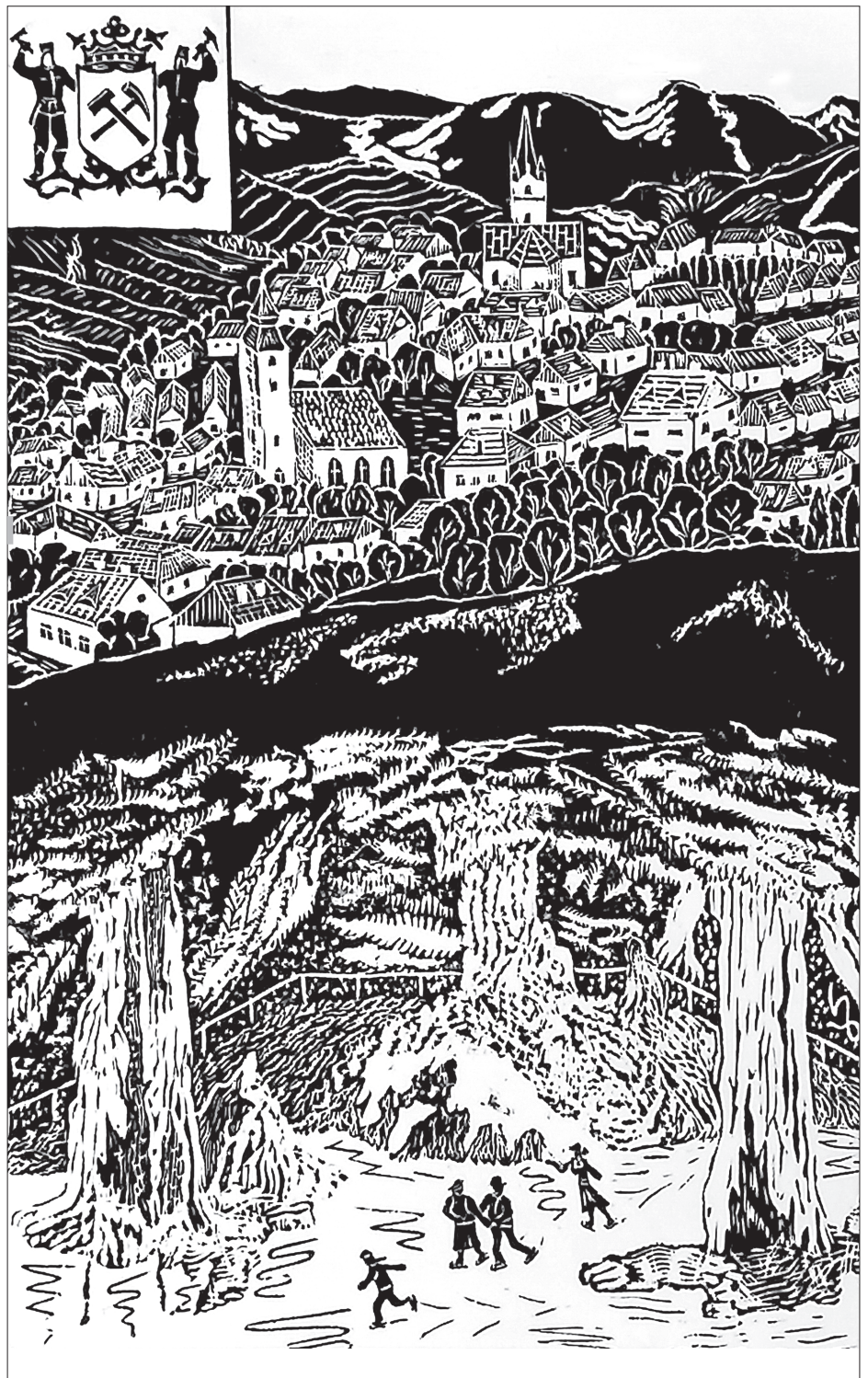
A „vonat” mint költői motívum Reményik Sándor több versében is megjelenik, mint a megváltoztathatatlan, a sors predestinációs (*Gyorsvonat*), vagy a lélek magányosságának (*Sínek az utolsó vonat ablakából nézve*) jelképe. Az *Egy eszme indul* kötetét indító hasonló című versében is a „tűzsekér” jelképét használja az új, az induló transzilvanizmus eszméjének a megjelenítésére:

„Egy Eszme jó, robogva, tűzsekéren,
Egy Eszme indul messze, valahol;
Tavaszi füzek szélíngattá ága
És őszi lombok tarka hervadása
Vassal kivert útjára ráhajol.”

1921 nyarán Reményik Sándor Radnaborberekre vonult vissza pihenni, de azzal az eltökélt szándékkal is, hogy Áprily Lajoshoz hasonlóan, akinek a *Havas napló* című versciklusa rendkívüli hatással volt rá, ő is megírja a saját versciklusát. A ciklus versei nem köthetők ugyan Dobsinához, de a radnaborberek helyszín kiválasztása – bár újsághirdetés alapján történt – nem véletlen. A beszerce-naszódi kis bányaváros és környezete sok tekintetben hasonlított Dobsinára. Az akkor még színmagyar, a természet és a civilizáció határán meghúzódó település ideális hely volt nemcsak pihenésre, de a zavartalan alkotásra is, akárcsak Dobsina. A borbereki „utolsó házban” – amelyben ma emlékszoba őrzi a költő borbereki napjainak emlékét – született verseit még azon év karácsonyán megjelentette a *Vadvizek zúgása* című kötetben. A versciklus keletkezésére így emlékezett vissza egy évtized távlatában, az 1933. március 30-án Lám Bélához írt levelében: „Nem hittem volna, hogy a borbereki ciklus egy nagy szerelemnek nemcsak a mámoros kitörése, de egyúttal búcsú a havastól – első és utolsó ölelés. Mert egészen fiatalkori kalandozásaim a Dobsina vidéki erdőkben, meg a Tát-rában, csak ismerkedés volt, prelúdium, udvarlás ahhoz a szerelemhez, mely 1921 nyarán soha nem érzett módon ragadott el, predesztinált módon, mikor Erdélyt külsőleg elvesztettük, akkor ismertem meg az ő havasainak lelkét.”

Reményik Sándor dobsinai emlékezete

Az 1920-as évek közepétől kezdve a megváltozott politikai viszonyok között Reményik Sándor már nem érzett készletet dobsinai látogatásokra. Ki-kiújuló betegsége, egyre súlyosbodó egészségi állapota ellenére minden erejét és idejét az erdélyi magyar irodalom újjászervezésére fordította. 1921-ben elindította a *Pásztortűz* című irodalmi, művészeti és társadalompolitikai lapot, amelynek 1941-ben bekövetkezett haláláig lapszerkesztője, kitartó munkatársa volt. Irodalmi esteken, író-olvasó találkozókat szervezett Erdély és Magyarország különböző helységeiben, de az egyre jobban elszlovákosodó Dobsinára már nem jutott el. Nem is igen volt már kit meglátogatnia, hiszen az egykori dobsinai Reményik rokonok közül is egyre többen otthagyták ősi földjüket, vagy elhaltak. Az utolsó felvidéki rokonok közül ketten, édesanyja nagynénye, Pákh Berta (1842–1932),

valamint húga, Bretz Wilhelmina (1861–1949) Kolozsvárra, a Donát úti Reményik villába költözött valamikor az 1920-as évek közepén. A Reményikek dobsinai jelenlétének elmúlásáról így ír a már említett dr. Szontág Sándor helytörténész: „Kis városunk története az utolsó századokban 4 birtokos nemes családot említ. Mindannyian bányászattal foglalkoztak, gazdagok voltak és előkelők. Legelőször kihalt Dobsinán az Antony

család, követte a Lányi família, a melyekből már hírmondó sem maradt. Azután a Reményik családot érte el végezte, melynek már itt férfi tagja nincsen. Míg a Szontagh famíliának utolsó férfi tagja él már csak szerényen kis szülővárosunkban, melynek bányászata több mint 200 éven át generációkon keresztül biztosított jólétet és tekintélyt a családnak. Sic transit glória mundi.” De nemcsak az ősi dobsinai családok

haltak ki, hanem velük együtt a város egykori vonzereje is fokozatosan gyengült. A jégbarlang bár még vonzza a turistákat, az előtte egykor oly látogatott szép szálloda szökőkútjával együtt már csak képeslapokon, régi felvételeken maradt fent. A város mai lakói közül valószínűleg csak nagyon kevesen ismerik dicső múltját, büszke, szorgalmas buléner lakóit, neves szülöttjeit. Nem csoda, hiszen a legutóbbi 2011-es adatok szerint a városban 5702-en élnek, akik közül 4083 szlovák, 13 magyar és 8 német nemzetiségű (1880-ban 5592 lakosából 3961 német, 1273 szlovák és 358 magyar anyanyelvű volt.) A mai állapotokra jellemző az egyik szlovák nyelvű portálon Ondrej Rozložník szerzőtől megjelent *Sándor Reményik rumunsky básnik a Dobsina* című szlovák nyelvű írása, ami magyarul annyit tesz: Reményik Sándor román (!) költő Dobsinából –, amelyben többek között ezt olvashatjuk: „A Reményik nevet a múltban Dobsina lakói ismerték. (...) A Lányi kunyhó bányászati település közelében a régi térképekből ismert Reményikbrunn nevű ivóvízforrás (J. Daniels) található. Az ilyen névvel rendelkező családokról azonban nem tudunk részleteket. A régi dokumentumokból ismert, hogy a jelentős román költő, Reményik Sándor (1890–1941) Dobsinai gyökerekkel rendelkezik. Szülei, az apa, Reményik Karol építőmérnök, illetve anyja, Mária, született Brecz Dobsinában éltek. Fiuk, Reményik Sándor Kolozsváron született, ahová szülei költöztek.”

Reményik Sándor azonban sosem fedkezett meg szülei ősi földjéről, Felvidékről. Egy 1939-es, a szebeni havasokban tett kirándulás élményeinek hatására született meg a *Jólész* című verse. A versben, melyet a kedves Vilma néninek, édesanyja Kolozsvárra költözött húgának dedikált, így ír:

„Jólész –: felsőgömöri kis falu-
Bűbájosan mért zeng a neved?
S miért jut eszembe éppen most és itt?
Jólész–a lelked oly messze virít,
Mint Negojtól a Gerlachfalvi csúcs,
Mint Szebentől a pelsőczy hegyek-
Mint Leány-kő: Anyám leánykora.
Jólész–oly messze virít a neved.”

Egy évvel korábban pedig, az első bécsi döntés hatására megírt *Hírt viszek* (1938. október 6.) című verse is az immár ismét magyarrá lett ősi földhöz, Felvidékhez köthető. Az 1935-ben elhunyt, a magyar élet megújulásának reményében haláláig bízó édesapjának, utolsó kívánságának eleget téve írta:

Vendéglő és szálloda szökőkúttal a jégbarlang előtt. Az 1912-ből származó képeslap a Thúry György Múzeum tulajdona.

„Édesapám, drága öreg-
Halottak napja, s Élők napja
Közeledik-
S immár kimehetek
S elmondhatom
A látottakat és hallottakat:
A béna jár és lát a vak-
Hall a siket-
Meggőgyulni látok mindeneket
És feltámadni a halottakat.
A szabadság e fejedelmi őszben
Egyszer végre vértelenül virít,
S szegény magyaroknak mindenfelé
Az evangélium hirdettetik.”

Jegyzetek:

1. Bartholomaeides László (Klenócz, 1754. november 16. – Ochtina, 1825. április 18.): evangélikus lelkész, történetíró. Két munkája foglalkozik Dobsina történetével: *Memorabilia Provinciae Csetnek* (Nesosolii, 1799) és *Inclyti Superioris Ungariae Comitatus Gömöriensis Notitia historico-geographico-statistica*. I-II (Leutschoviae 1806–1808).
2. *Vasárnapi Újság*, 1866. augusztus 5.
3. Wikipédia: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Dobsinai-j%C3%A9gbarlang>
4. Hegyaljai Kiss Géza (1893. március 21., Mád – 1966. október 26., Debrecen) – református lelkész, költő
5. Szász Piroska (Bucher Lajosné) – tragikus véget ért tehetséges marosvásárhelyi költőnő
6. Bársony István (1855. november 15., Sárkeresztes – 1928. március 12., Budapest) – vadász, író, újságíró.
7. Maj Gemer, Ing. Ondrej Rozložník: *Sándor Reményik rumunsky básnik a Dobsinā*, forrás: <https://majgemer.sk/gemer/obce-gemera/item/6845-sandor-remenyik-rumunsky-basnik-a-dobsina>

Könyvészet:

- Dr. Pelech E. János: *A Sztraczenai völgy és a Dobsinai Jégbarlang*, Budapest, Franklin-Társulat könyvnyomdája, 1884
- Mikulík József: *A bánya és vasipar története Dobsinán*, Budapest, 1881.
- Dr. Lux Gyula: *Dobsina településének és birtoklásának története*, Turul 48. évf., 3–4. sz., 1934.
- Hantz Lám Irén: *A lámpagyújtogató*, Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 2007
- Nagy Béla: Kolozsvár első okleveles építésszámolója: Reményik Károly, *Szabadság*, 2016. június 21.
- Nagy Béla: Dobsinától Kolozsvárig, *Művelődés*, LXX. évfolyam, 2017. januárja
- *** *Látomások – Reményik Sándor korai versprozái*, forrás: https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2011/06/02/remenyik_sandor_korai_versprozai
- Csontos Mária: *Reményik Sándor pályakezdése*, forrás: <https://adoc.tips/remenyik-sandor-palyakezdese.html>
- Szalkai Sándor Imréné: *Transzcendencia és küldetésstudat, mint egyéni és kollektív identitásképző eszmények Reményik Sándor költészetében*, doktori (PhD) értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2019. forrás: https://btk.ppk.hu/uploads/articles/7430/file/Szalkai_Sandor_Imrene_dissertacio.pdf
- Bölöni Domokos: *Reményik Sándor és Borberek, Népujság*, 2010. november 27.
- Tatiné Lektor Katalin: *Reményik Sándor az első világháború éveiben és önkéntesi szolgálata*, forrás: https://egylangotadok.blog.hu/2018/01/11/100_eve_tortent_remenyik_sandor_az_első_vilaghaboru_eveiben_es_onkentesi_szolgალata
- Gömör Árpád: *Emlékkönyv Dobsina bányaváros alapításának 600 éves évfordulójára*, Tapody Árpád könyvnyomdája, Putnok, 1934
- *Reményik Sándor összes versei*, I-II. kötet, Auktor könyvkiadó, Budapest, 2000

Fülöp László

Székelyudvarhely lakatgyártó és csiszárcéhének szabályzata 1613-ból

Mindezeket az okiratokat pergamenre írták, ellátták a fejedelem viaszba nyomott függő pecsétjével és „Gabriel princeps” saját kezű aláírásával.

Régi zárszerkezet. Kép: Pixabay/Omar González

A város – Székely Mózes¹ fejedelem szülőhelye –, ahogy a leírások említik, Székelyföld történelmi, társadalom- és művelődéstörténeti központja. 1301-ben Vduord néven írták le, mivel a kutatók szerint a székelyek megtelepedése előtt királyi udvarhely volt. 1334-ben olvasható az első, ma is használatos névformája Oduorhel formában². Jelentőségére utal, hogy épp itt jöttek létre más nagyvárosok után e korai, erdélyi kézműveseket tömörítő egyesületek, s maradtak ránk azoknak az okiratai, amelyekből egyet itt részletesebben bemutatunk.

Barabás Domokos³ Udvarhely vármegyei kutatásai során akadt rá két céh viszonylag korai kiváltságlevelére⁴. Ezek közül időben a legelső az 1579-ből származó szűcsöké, amelyet 1606-ban átírtak, mivel hozzájuk csatlakoztak Udvarhely város szabómesterei is⁵. Ezáltal a továbbiakban a hasonló foglalkozást űzők vegyes céhéről beszélhetünk. Valójában ezek voltak a település akkori és első céhének a rendszabályai. 1613-ban Bethlen Gábor⁶ erdélyi fejedelemmé választásának első évében ezt az okiratot megerősítette, s ugyanakkor jóváhagyta a „kovácsok” céhének kiváltságlevelét is. (Ez utóbbi megnevezés nem pontos, mivel csak a lakatgyártó és csiszármesterek közös társulásától szól, kovácsok nem tartoztak ebbe a céhbe).

Mindezeket az okiratokat pergamenre írták, ellátták a fejedelem viaszba nyomott függő pecsétjével és „Gabriel princeps” saját kezű aláírásával. Ennek előtte a városban dolgozó fémműveseknek nem volt hivatalosan elfogadott rendszabálya, tehát innen keltezhetjük ezen céh történetét.

A szűcs-szabó céh okmánya rövidebb, tömörebb, az egyszerűség jellemzi.

Az úgynevezett kovács céhé sokkal részletesebb, több szakmai és egyéb érdekességet magába foglaló, annak ellenére, hogy több pontot átemelt a szűcsökéből. Mindezt bizonyítja, hogy az utóbbi paragrafusainak sorrendje nincs logikus sorrendbe szedve, néhányat abból szinte szóról szóra átvett és megismételt, valamint az, hogy a nyelvezetében követte annak archaikus megfogalmazását és szóhasználatát. Ezért döntött úgy ezen írás szerzője, hogy az időben később keletkezett okmányt ismerteti meg az olvasóval.

Maga a nyelvemlék pontosan 1613. május 5-én kelt Nagyszebenben (a keletkezés helyének okát nem említik). Mivel a bevezető pár sora és a záradéka latin nyelven fogalmazódott meg, Szeben városát latin elnevezésével illeti: „in civitate Cibiniensi”. Maga az okirat szövege azonban magyar nyelvű, amelyet Barabás átírásban közölt 1887-ben a *Történelmi Tár* című folyóiratban.

Bevezetése bonyolultan egy tizennyolc soros mondattal indul, amely nem tartozik közvetlenül az okirathoz, inkább annak keletkezési körülményeiről szól. Ebből derül ki, hogy akkor Udvarhely főbírája Szopos Imre volt, mellette örködtek a városon, és segítették a munkáját az úgynevezett „esküdt polgárok és tanácsbeli emberek”. E hosszú mondatból érdemes egy részletet kiemelnünk, mintegy érzékeltetve a kor írásos nyelvezetét: „...jövénék mi előnkben itt az mi városunkban Udvarhelyen tudniillik lakozó, lakatgyártó és csiszár mesterek, jelentvén mi nekünk, miképen régótától fogva itt az mi városunkban lakván, mind ezideiglen czéhlevél nélkül löttének és szűkölködtenek volna...”. Ezen kérésűkre kaptak a fejedelemtől kiváltságlevelet, amelynek

Csiszár Antonio de Puga spanyol festő 1635-ből származó festményén. A kép az Ermitázs tulajdona

szabályai alapján éltek és dolgoztak a városban az ott élők számára.

Valóban mindkét foglalkozás a kovácmesterségből alakult, vált ki. Már a 12–15. században olyan sokrétűvé vált e foglalkozás, hogy közülük többen csak bizonyos fémműves tárgyak elkészítésére specializálódtak. (Mindezt bizonyítja a legrégebb erdélyi kovács céhszabályzat, amely Kolozsvárott íródott 1467-ben.) Ha egy településen az adott szakmát kevesen űzték, akkor azok szövethettek rokon mesterekkel (például rézművesekkel, lakatosokkal stb.), s vegyes céhet alapítottak. De ismerünk olyan céhet is – ilyen a győri kovácsoké –, amely több helység mesterembereit tömörítette magába, úgynevezett céhszövetséget alkottak.

Mielőtt magáról a céh szerepéről szólunk, érdemes bemutatnunk e két szakma tevékenységét. A lakatgyártók, ahogy a nevükből gondolnánk, nem csak lakatok és hozzávaló kulcsok készítésével foglalkoztak. Gyártottak különféle zárat (tolózár, fiókszár, borító- és vésett zár, retesz), speciális kulcsokat (álkulcs, tolvajkulcs, mesterkulcs), kilincseket, ajtó- és ablakvasalásokat, pántokat, sarkokat. Ők készítették a templomok és a nemesi kastélyok nagy méretű zárjait a hozzávaló kulcsokkal. Sőt, az ország különböző részein még a 18. században foglalkoztak egyesek csizmapatkolással, kengyel-, zablá- és sarkantyúkészítéssel is. Tehát tevékenységük sokkal szerteágazóbb volt, mint ahogy az elnevezésük azt mutatja. (Azt már csupán zárójelben jegyezzük meg, hogy voltak köztük

valódi művészek is, akik dísz tárgyakat (lámpa, cégér, gyertyatartó) vagy díszes vasajtókat, kapukat, ablakrácsokat is kovácsoltak, amelyeknek megmaradt darabjai még napjainkban is csodáltnivaló remekek.)

A csiszár szó jelentése a szótárainkban egyszerűen csak fegyverkovács. Olyan mesteremberek voltak, akik fegyverek, elsősorban kardok tisztításával, csiszolásával, élesítésével foglalkoztak. A kardok köszörülésén kívül maguk is gyártottak (és javítottak) különböző fegyvereket, töröket, pallosokat, páncélokat. Munkájukra nagy szükség volt, hisz minden férfinak volt kardja, s a csatározások, külső és belső háborúskodások állandóak voltak még ebben a korban.

Az itt leírtakkal kívántuk bizonyítani, hogy a Barabás Domokos által 1887-ben adott címben szereplő „kovács” céh elnevezés nem pontos.

Mindezek után általában szóljunk az európai és magyar céhekről.

A magyar nyelvbe átvett céh jövevényszavunk bajor-osztrák (német) eredetű. Magának a céh fogalmának a meghatározása szinte minden lexikonban, szótárban ugyanaz, csupán néhány szó, amelyben a magyarázat eltér, pontosít vagy kiegészít. Mindezekből alkottunk egy teljesebb értelmezésű, egymondatos megfogalmazást.

A feudalizmusban rendszerint az egy településen lakó és ugyanazon vagy hasonló mesteréget űző kézművesiparosok (vagy -kereskedők) gazdasági érdekvédelmi tömörülése, társulása, szervezete.

Ebből a meghatározásból három elemet kell kiemelnünk. Az egyik a feudalizmus. Ugyanis Magyarországon az első céhek a 14. században alakultak meg, és csak 1872-ben számolták föl őket, amikor a helyükbe az úgynevezett ipartestületek léptek. A másik a hasonló mesterség. Általában egy céhbe tartoztak például a kovácsokon kívül több helyütt a lakatgyártók, az űstkészítők, a csiszárok, sőt néha még az ötvösök is. Mindez attól függött, hogy a céh mekkora nagyságú településen működött, a lényeg a hasonló típusú és alapanyagú termékek feldolgozása volt. A harmadik jellemző jelen esetben az, hogy Udvarhelyen épp nem az alapmesterség, azaz a kovácsipar mellé tömörültek ezek a mesteremberek, hanem az abból kivált két kisebb szakma alkotott egy társulatot érdekeik védelme céljából.

Mindezek után magát a címben szereplő céhszabályzatot ismertetjük. Mint korábban jeleztük, az egyes artikulusok (szabályok, pontok) nem logikus felépítéssel követik egymást, ezért a tizennyolc bekezdésből álló kiváltságlevél tartalmát más, olvasmányos, „időrendbeli” sorrendben mutatjuk be.

Az egyik paragrafus szerint céhmestert évente választanak, mégpedig felváltva az idősebb és tapasztalt lakatgyártók és a csiszárok közül. Kis létszámú céh lehetett, mivel sem helyettest, sem atyamestert (aki a tanoncok nevelésével és felügyeletével foglalkozott) nem neveznek meg. A céhmester bírászkodási joggal felruházott személy volt. A társulaton belül dönthetett pénzübeli büntetésről, annak nagyságáról, bevehetett idegenből jött mestert, és kizárhatott bárkit, aki a rendtartás ellen komolyabb vétséget követett el. Ha egyedül nem tudott dönteni, akkor kikérte mestertársai véleményét, és ha ez sem vezetett eredményre, csak akkor fordultak a város főbírójához tanácskérésre, döntésre. Egyben ő felügyelte az összes társát, hogy azok betartják-e a kiváltságlevélben leírt rendszabályokat. Amelyik mester pedig „engedetlen” volt, azt kizárhatta a közösségből úgy, hogy az a városban sem lakhatott a továbbiakban, sőt a városon kívül egy „mélyfölddel” (mér földdel) közelebb sem dolgozhatott tovább. Ő dönthetett a „mester-asztal” étkezési fogásairól is – erről később részletesen lesz még szó. Érdekes módon az úgynevezett „táblajárás” formáját vele kapcsolatosan nem említi az okmány, amelyet szinte minden céhlevél részletesen tartalmazott ebben a korban. (A céhmester egy táblát hordatott körül, amelyre a közös gyűlés pontos időpontja és helye volt fölírva.) Természetesen, aki

nem tanulta ki a mesterséget, azt nem vették föl a tagjaik sorába. Ezt, valamint az illető személy előéletét („jámbor és tisztességes élet”, magaviselet) szintén a céhmester ellenőrizte. Ugyanígy arra is gondja volt, hogy másutt élő és dolgozó mesteremberek csak sokadalomban, azaz vásárban árulhatták portékáikat. Ha valaki ez ellen vétett, akkor annak az áruját elvették, és az illetőt megbírságozták, mintegy védve a városuk céhtagjainak megélhetési lehetőségeit. Ha a munkájában egy mester vétett, akkor panasz esetén három, ha ellenállt, akkor hat forintra bírságozhatta a céhmester. Amennyiben ilyenkor az ajtaját bezárta – mintegy megtagadva a fizetést –, akkor azt betörhették a bírság beszédéséért. A leírakból kitűnik, hogy a választott céhmesternek sok feladata volt. A céhen belül bírói jogkörrel rendelkezett, ebből következik, hogy nagy tekintélynek is örvendett, társai hallgattak rá és tisztelték.

A céh tagjainak közös döntése alapján került sor több artikulus betartására, illetve választási lehetőségére. Ez a már-már demokratikusnak tűnő vonás más városok céhleveleinek nem jellemzője. Ezek a következők: a céh közös akarata szerint befogadható a szabályait betartó szíjgyártó-, nyereggyártó-, kovács- és asztalosmesterek. Valószínűleg ezeknek a mesterségeknek úzói kevesen lehettek, és nem volt még önálló céhük. (Erre azonban egy konkrét példa sincs még a záradékban sem.) Külös, más településről beköltöző mestert és máshonnan jött inast is csak közös beleegyezéssel fogadtak be. A 13. artikulus kikötötte, hogy minden mester csak egy inast tarthat. Azonban megengedték, hogy a tanulás fele idejének letöltése után, illetve ha több külső, esetleg más országból jött segéd érkezett a városba, akkor az a mester, akinek nagy szüksége volt rá, egy időben kettőt is alkalmazhatott.

Különbséget tettek arra vonatkozóan, hogy: ha királyi városból (feltehetően szabad királyi városról van szó) érkezett „míves” legény, akkor azt a lakatgyártó gazda heti bérre szegődtethette. Mégpedig a tudása szerint a jó 32 pénzt, az alábbvaló 20-at, az utána lévő 12-öt kapott. A csiszár legény viszont csak 16 pénzt, de hat hetenként járt neki egy szablya, amelyet értékesíthetett.

A következő fejezetben végigkövetjük azt, hogy milyen szabályok vonatkoztak a lakatgyártó- és csiszártanoncokra. Mielőtt ezt időrendben bemutatnánk, feltétlenül meg kell említenünk egy fontos elemet, a szóhasználatot, amely a

A középkorban épült Jézus Szíve kápolna Székelyudvarhelyen. Kép: Transindex Adatbank

céhtagokra és a „diákjakra” vonatkoztak. Épp ezek a szinonimák bizonyítják, hogy több pontot átvettek a szűcs-szabó céhlevélből, de esetleg más városok korábbi rendszabályaiból is, amelyekre a szövegben nincs utalás. Ezek a következők: a mestert olykor gazda, a tanulót pedig fölváltva apród (!), inas, míves legény, ifjú mester szóval említik a kiváltságlevél szövegében. A továbbiakban a szóismétlések elkerülése végett ezeket is alkalmazzuk.

Az udvarhelyi céhben az „apród esztendő” három év volt, amelyet követett az úgynevezett kántorozás. Ez utóbbinak a magyarzatát sehol sem adják meg, azonban más céhlevelekből kiderül, hogy ez egy plusz negyedévet jelentett. A kántor egy latin kifejezés eltorzított, a magyar nyelvben szövegyüléssel keletkezett alakja (a latinban quatuor tempora⁸, azaz négy hónap). Ha egy mester inast fogadott, akkor mindkettőjükre vonatkozott a négy hét próba-idő. Amennyiben ennek letöltése után mindkét fél elégedett volt, akkor történt a szegődtetés. Itt történt egy olyan esemény, amely egyetlen más céhlevélben sem olvasható: az inas ekkor adott leendő mesterének két tál étket, pecsenyét kenyérrel, két veder bort, két forintot, illetve három font viaszt. (Ez a jelenség még kétszer megismétlődik a mesterré avatásáig!) Előfordulhatott olyan eset, hogy az inas valamely oknál fogva „vétekel” vagy anélkül elhagyta a mestert. Ilyen esetben a kirótt büntetés megfizetése után visszakereshette magát, de akkor már csak más mesternél folytathatta a tanulmányait.

Az apród a tanulóéveket a mesterség elérése előtt próbával (vizsga) és bizonyos művek elkészítésével zárta. Amint írják, „azt mesterremeknek híunk”, mintegy bizonyítva azt, hogy a tanuló alkalmas az ifjú mester név viselésére. A lakatosoknál elég pontatlanul fogalmazva írják le, hogy két művet kell saját kezével csinálnia: egyik aranyos – talán nemesebb fémből készült (?) –, a másik tisztított – és itt hiányzik a mű megnevezése. A csiszároknál pedig három tárgyat: szablyát, pallost és egy hegyes tört kellett a mesterek előtt készítenie. Természetesen ezek a mesterremek nem mindig sikerültek hibátlanul. Ha kisebb hibát észleltek, akkor pénzbüntetést mellett elfogadták, ha viszont sok „vétek” volt benne, akkor további tanulásra kötelezték a jelöltet. Sikeres vizsga esetén az ifjú mellé segítségül két kezet adtak, ő pedig „köszöntő pohárral” hálálta meg a céh tagjainak a munkáját. És most jön a második eset, amelyről már föntebb volt említés, hogy ez komoly anyagi megterhelést jelenthetett a vizsgázó apródnak. Ezért pontosan fölsoroljuk, hogy mivel illett megvendégnie a bizottság tagjait – elsősorban olyanokkal, amiket a céhmester parancsolt: délben az asztalon két-két tál étet, az egyik velős konc rizskásával, a másik „fűszerszámos étet”. Ezenkívül a vacsorára is „tisztességgel gazdálkodjék” – írja a dokumentum, amely kiemeli az ételtek közül a pecsenyét. Mindezek mellé két forint ára bor járt. Négy forint készpénz és három font viaszt kellett még ezeken kívül letennie.

A céhbe való belépést a kérelmen kívül hasonló trakta, a „mester-asztal” megadása követte, amelyen viszont a céhmesteren kívül a céh összes tagja meghívott volt. Az ebédre a fent leírt ételeken kívül ekkor még tisztességes lepényeket is kellett süttetnie a jelentkezőnek. Vacsorára pedig fűszerszámmal készített hideg tál étel járt, amelyet szintén a céhmester írt elő. Ez, ahogy említik, még kiegészült sült malachússal is. Ajándékként pedig a volt mesterének és feleségének illett adni két „jó hüvely kést”.

Itt kell megjegyeznünk, hogy nőtlen legény a vizsga letétele után sem lehetett önálló mesterember, csak heti béren lakhatott valamelyik mesternél. Ezen kitétel okát nem indokolják meg egyik pontban sem.

Amennyiben valaki a címbe leírt céh tagjává vált, természetesen sokféle engedmény illette meg. Azonban mindezek csakis olyanok voltak, amelyek a céh további életformáját, fennmaradását, a szoros összetartást védték és erősítették. Ezek közül egyik az, hogy: ha idegen mester egy udvarhelyi mester lányát vagy megözvegyült feleségét vette el, akkor „csak” mesterasztalt kellett neki adnia, a korábban leírt két megvendéglést elengedték neki. Megengedték, hogy valamennyi mesternek a fia a saját apjánál vagy más céhbelineél tanuljon, tovább örökítve apja foglalkozását. Ők semmiféle fizetéssel nem tartoztak a céhnek, de nekik is le kellett tölteniük az apródéveket, elkészíteni a remeket, és „csak” mesterasztalt kellett adniuk.

...nőtlen legény a vizsga letétele után sem lehetett önálló mesterember, csak heti béren lakhatott valamelyik mesternél.

Végül egyetlen paragrafus foglalkozik magánjellegű témával, a temetéssel. Ha egy mester, vagy annak valamely családbéli hozzátartozója, esetleg nála lakozó idegen személy elhunyt, akkor a céh összes tagjának illett ott lenni a temetésen. Ennek elmulasztása két font viasz büntetéssel járt. (A viasz adása, mint visszatérő téma, azért volt fontos, mert gyertyával világítottak mind a műhelyekben, mind a lakásokban, tehát nélkülözhetetlen kellék volt.)

Befejezésül azokat az elemeket gyűjtöttük össze, amelyeket más céhlevelekben említettek, külön szabályoztak,

Templomzár. Szabó Tamás felvétele 1987-ből.
Kép: Kriza János Néprajzi Társaság

azonban az udvarhelyi rendtartás nem tér ki rájuk. Elsőként két fontos tárgy hiánya tűnik föl az olvasónak, ezek a céhláda és a céh pecsétje. Az előzőt a mindenkori céhmester őrizte. Ebben tartották a céhlevelet, a pecsétet, az egyéb okmányokat, a névsort és a díjakból, büntetésekből befolyt pénzt. A pecséttel az általuk írt okiratokat hitelesítették. Arról sem esik szó, hogy az összegyűlt pénzüsszeget milyen célokra használták föl, például: idős, beteg mesterek, özvegyek, árváik megsegítésére; vagy esetleg egyéb kiadásokra, így az anyagilag megszorult mestertársaik megsegítésére kölcsön formájában. Nincs paragrafus a beteg céhtagok el látására, azok őrzésére sem (másutt éjszakánként két mester szokta őket felügyelni). A végzett mesterlegények esetében nem utalnak a vándorlás lehetőségére, a peregrinációra. De arra sem, hogy azok csak abban az esetben lehetnek a céh egyenjogú tagjai, ha egy éven belül megnősülnek, és családot alapítanak (korábban erre történt már egy nem pontosan megfogalmazott utalás).

Érdekes és szokatlan a vallási elemek hiánya. Ebben a kiváltságlevélben nem nevezik meg, és nem kötik ki a mesterek vallási hovatartozását, illetve az azzal kapcsolatos formulákat. A katolikusok lakta vidékeken a céh nagyságától és gazdagságától függetlenül valamelyik templomban oltárt szoktak emelni, vagy legalább egy képet festetni a védőszentjüknek⁹. Ennek ünnepén pedig gyertyát gyújtani

annak a tiszteletére. Általában volt a céhnek saját zászlaja is, azzal szoktak fölvonulni a jelesebb egyházi ünnepeken, például: úrnapi körmenet, búcsú napja stb. (Itt jegyezzük meg: ezen írás szerzője tájékozatlan abban, hogy az 1600-as évek elején Udvarhely lakossága milyen felekezeti megoszlású volt.)

Korábban szó volt arról, hogy a dokumentum nyelvezete keletkezési korához képest is régies, ennek ellenére jól érthető. Sok kiavult szó, kifejezés, régi ige- és névszóragozási forma található benne. Csupán egyet emelünk ki ezek közül, épp a céh szót, amely mindig mély toldalékot kapott: „czéhos, czéhba, czéhból” stb. A szöveg nyelvtörténeti és nyelvjárás-történeti elemzése külön tanulmány lehetne, azonban ez már nem jelen írás célja és feladata.

Amint a bevezető részben említettük, a lakatgyártók és csiszárok céhének kiváltságlevele sokkal részletesebb, mint a korábbi keltű szűcs-szabó céh rendszabálya. Ennek ellenére több artikulus pontatlan, vagy hiányzik még ebből az 1613-ban íródott okiratból is. Valószínűleg ezeket pótolhatták abban az esetben, ha később átírták azt – azonban ilyen okirattal ezen írás szerzője még nem találkozott.

Jegyzetek

- 1 Apja, Literáti Székely Mózes, aki egy időben Udvarhely jegyzője volt. A Wikipédia szerint ő állította ki a tímárok céhének alapító okiratát magyar nyelven 1556-ban.
- 2 Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára II.* Akadémiai Kiadó. Budapest. 1988. p. 545.
- 3 *Udvarhelyi Híradó.* 1877. nov. 24. Udvarhelymegye ujonnan választott képviselői. p. 1.
- 4 Barabás Domokos: *A székely-udvarhelyi szűcs-szabó és kovács czéhek rendszabályai 1613-ból.* Történelmi Tár. Budapest. 1887. p. 396–405.
- 5 A fent leírtaknál jóval korábbiak például a szatmári szabók 1525-ös, a szűcsök 1554-es céhlevelei.
- 6 Erdélyi fejedelem 1613–1629.
- 7 *Magyar néprajz III. Anyagi kultúra. Kézművészet/Fémművészet.* Akadémiai Kiadó. Budapest. 1991. p. 245–269.
- 8 Szamota István: *Magyar oklevél-szótár.* Budapest. 1902. p. 448.
- 9 A kovácsoknak (így a fegyverkovácsoknak is) több védőszentjük volt (Adorján, Flórián, Mátyás), de elsősorban Szent Elígiusz. Ünnepe december elseje. Azonban e keresztnévnek a magyar nyelvterületen sohasem volt kultusza, tehát templomi megemlékezést nem lehetett hozzá kötni. A lakatosoké Szent Péter volt, mivel mindig kulccsal ábrázolták. Róla június 29-én szokott megemlékezni a katolikus egyház.

Deák Gabriella Mónika

Könyv 1989-ről

Az

1989-es évben lezajló közép-kelet-európai forradalmak és rendszerváltások eseményeiről, illetve ezek előzményeiről vagy éppen utóhatásairól főként a harmincadik évfordulóra számos könyvet, tanulmányt és cikket találunk a könyvtárakban. Rengeteg szempontból, szemszögből vagy célból megvizsgálták és kutatták a témát már mind hazai, mind külföldi írók, történészek. Krajnik-Nagy Károly erdélyi magyar tanár, újságíró és műfordító által írt *Anno domini '89* című munkája* 2019-ben a Kriterion Kiadó gondozásában jelent meg, és más szemszögből közelíti meg a különböző rendszerváltások történéseit. A szerző elsősorban nem szakkönyvírás szándékával nyúlt a témához, hanem a megjelenített eseménysor mellett igyekszik az időszakot olvasmányosan és érdekesen, az esetleges más forrásokban elfeledett vagy csak említőlegesen használt történeteket érintve bemutatni.

Ahogy azt már a cím is érzékelteti, a dominóelv alapján végbement eseménysort vizsgálva a szerző figyelme nemcsak a romániai eseményekre összpontosít, hanem a keleti blokk országaira is kiterjed, hiszen az események, a történések szorosan összefüggtek egymással.

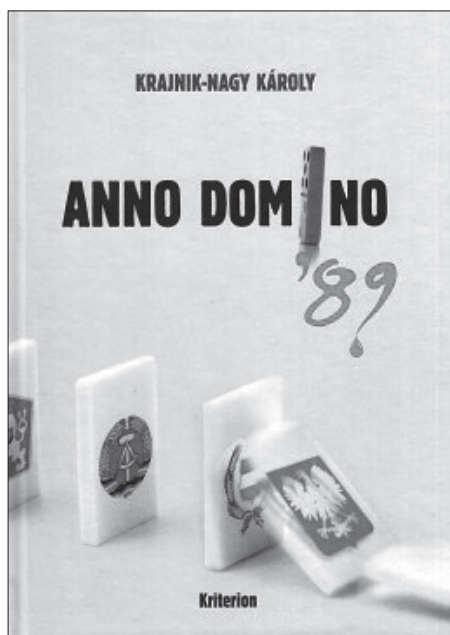
országaira is kiterjed, hiszen az események, a történések szorosan összefüggtek egymással. Az író személyes tapasztalatai is markánsan megjelennek a könyvben, ám a nagyobb hangsúly mégis más személyekre tevődik, vagyis mások története, emlékezése és leírása is szerepel a kötetben. „Golyózáporban vészeltem át hősiesen kuksolva egy pince mélyén. Szó esik erről is a könyvben, amelynek gerincét mégsem személyes emlékeim, hanem a kelet-európai földrengések körüljárása képezi” – írja a szerző.

Már a tartalomjegyzék böngészése során feltűnik a kötet sajátossága. Rendkívül tagolt, a több fejezetben belül még több alfejezet által bontakoznak ki az események, s ez már az elején sejteti, hogy számos történettel, nézőponttal találkozunk a könyv lapjain az olvasó. Szerkezetét tekintve a kötet öt nagyobb fejezetre osztható, ezen belül pedig több esszé tárgyalja az eseményeket, tömören és sok információval.

Az *Előzmények* című indító fejezet a rendszerváltások és forradalmak előzményeit, azok előszelét tárgyalja, különböző történetekkel szemlélítve. Szó esik például a keleti kommunista tömb egyik országából, Lengyelországból megválasztott II. János Pál pápa személyéről, megválasztásának jelentőségéről és szülőhazájára, illetve később a keleti országokra is gyakorolt hatásairól. Szó esik a romániai kommunista diktatúra elől menekülő erdélyiek történetéről is, akik nyaralásuk után a szófiai magyar nagykövetségre „költöztek be”, és a Nemzetközi Vöröskereszt segítségével sikeresen emigráltak nyugatra. De Krajnik-Nagy Károly Kaszás Veronika *Erdélyi menekültek Magyarországon 1988–1999* című könyve által is érzékelteti az erdélyi menekültek fontosságát a későbbi események alakulásában. A könyv további részeiben e történetek jelentősége is kibontakozik.

A második, és egyben terjedelmileg legnagyobb része a könyvnek az *Országról országra* című fejezet, amelyben az érintett országokban többnyire 1989-ben

...a szerző figyelme nemcsak a romániai eseményekre összpontosít, hanem a keleti blokk országaira is kiterjed, hiszen az események, a történések szorosan összefüggtek egymással.

A könyv borítója

lezajlott eseményekről olvashatunk. Országoként egy-egy 1989-es kronológia, illetve két-három rövid esszé kapcsolódik az ott végbement eseményekhez, azok helyszínéhez és kulcsszereplőjéhez. A sort Lengyelország indítja két történetével, amelyek kulcsszereplői Lech Wałęsa és II. János Pál pápa. A magyarországi rendszerváltást egy jelentős politikussal, a Kádár-korszak és a rendszerváltás fontos alakjával, Pozsgay Imrével készült interjúval ismerteti, egyben betekintést nyújt a román–magyar kapcsolatok akkori alakulására is. A Szovjetunióbéli események taglalásánál a szerző az előzményekről is ír, kiemelt figyelmet szentelve az utolsó pártfőtitkár Mihail Gorbacsovnak – akinek a kormányzása alatt hullott szét végérvényesen a Szovjetunió –, akit születésnapja kapcsán emberi oldaláról mutat be. Ezt a részt követik röviden Csehszlovákia, a Német Demokratikus Köztársaság és Bulgária rendszerváltásai, amelyeknek csupán fontosabb mozzanatát emeli ki a szerző, mint például a prágai bársonyos forradalmat vagy a berlini fal leomlását, nem kizárólag történelmi szempontból ismertette.

A „sereghajtó” Romániára természetesen nem véletlenül esik a legnagyobb hangsúly. Hiszen például az itteni eseménysorozat volt a legvéresebb a ’89-es kelet-európai forradalmak és rendszerváltások közül. Itt már az 1989-es év elejéről olvashatunk olyan történeteket, amelyek nélkülözhetetlenek az előzmények megismeréséhez, és amelyek a szerző megítélésében a forradalom előszelei voltak. Ilyen eset volt például a Brassó-pójánai sípályán önmagát

1989. december 22., Kolozsvár. Essig József felvétele

felgyújtó Corneliu Liviu Babeşé, aki – miközben égő fáklyaként siklott alá, a nyakába akasztott felirattal elkeseledésében arra akarta felhívni a figyelmet, hogy Romániában „olyan az élet, mint Auschwitzban” (lásd a könyv 97. oldalán), illetve Nadia Comănesci sokszoros olimpiai-, világ- és Európa-bajnok tornász szökése. De a szerző arra is kitér, hogy miként reagált Nicolae Ceaușescu kommunista diktátor, amikor érezte, hogy egyre szorultabb helyzetbe kerül. Fontos kiemelni, hogy Krajnik-Nagy Károly a forradalom eseményeit is sajátos szemszögből, Ceaușescu reakciói és perspektívája alapján ismerteti. Olyan eseményeket említ és mutat be, mint a Román Kommunista Párt 1989. októberi, XIV. pártkongresszusa vagy épp az a látogatás, amit pártfőtitkár utolsó alkalommal tett Moszkvában. Emellett nincs elhanyagolva a forradalmat kiobbantó kulcsemény és ennek a képviselője, Tőkés László sem. A fejezet végén a szerző személyes tapasztalatai és történetei is helyet kapnak, ahogyan újságíróként átélte a forradalom, majd a rendszerváltás és a kezdetleges újjáépítés eseményeit.

...a szerző arra is kitér,
 hogy miként reagált
 Nicolae Ceaușescu
 kommunista diktátor,
 amikor érezte,
 hogy egyre szorultabb
 helyzetbe kerül.

A harmadik nagyobb fejezet *Epilogus* címmel az új kezdetekről, a demokratikus rend romániai bevezetéséről és az újjáépítésről szól. Ebből részleteket olvashatunk a kormányzat újjalakulásáról, a magyar érdekvédelem újbóli előtérbe kerüléséről – mint például az emlékezetes, 1990. februári gyertyás-könyves felvonulás volt –, de a zűrzavaros időkről is, amikor tárgyalásokkal, tüntetésekkel, olykor erőszakba torkollt eseményekkel is teletűzdelt időszakon át zajlott a rendszerváltás.

Utolsó részekként a *Függelék* és a *Dokumentumrészletek* fejezetei szerepelnek, amelyek történetei kissé különálló részek. A *Függelék* fejezeteiben a már korábban tárgyalt kulcsszereplőkről esik szó, de a rendszerváltások eseményeitől kissé függetlenül, vagyis inkább a személyekre összpontosítva, például Pozsgay Imre az utolsó kolozsvári útjára, vagy Vacláv Havel cseh köztársasági

Krajnik-Nagy Károly 2012-ben. Horváth László fényképe. Forrás: Wikipédia

elnökre. A *Dokumentumrészletek* között például a Helmut Kohl német kancellár programját, illetve a Nemzeti Megmentési Front Tanácsának 1989. decemberi felhívását is olvashatjuk. Könyvét Krajnik-Nagy Károly a felhasznált könyvszet jegyzékével zárja.

Mint hiányosságot az előszó és/vagy utószó, esetleg rövid szerzői ajánlás beillesztését tudnám kiemelni, mivel ez adott volna konkrét keretet a kötetnek. A könyv túlzott tagoltsága némileg nehézségeket okozott a szövegek megértésben, mivel a fejezetek igencsak röviddek, egy-egy rész csupán néhány oldalt tesz ki, ezen kívül az egymás utáni részek logikájában sem mutatkozik minden esetben következési sorrend. Mivel nem szakkönyvről van szó, ezért nincsenek lábjegyzetek és pontos források megjelölve, de a felhasznált és ajánlott szakirodalom a könyv végén mindenképpen szerepel. Néhány helyen a személy kiléte és az évszám is igényelne pontosítást és konkrétumokat. Például a Pozsgay Imrével készült interjúban az alany személyét már az elején jobb lett volna bemutatni, mert ez megkönnyítette volna a szöveg megértését, és nem csak a végén derült volna ki, hogy ki-ről van szó. Elsősorban nem úgy ajánlanám, mint szakkönyv, hanem mint a forradalmak és rendszerváltások eseményeinek összefüggését olvasmányos és érdekes keretek között ábrázoló kötet.

* Krajnik-Nagy Károly: *Anno domini* '89. Kriterion, Kolozsvár, 2019, 176 oldal.

Két hónap a maszk mögött

*A beöltözési
procedúra mindig
a kézfertőtlenítéssel
kezdődik, aztán
a védőfelszerelést
megadott sorrendben
felöltjük magunkra.*

Hétfő, 2020 március 30. Ezen a napon léptem be először, teljes védőfelszerelésbe burkolva, jelenlegi munkahelyem, a dél-németországi tüdőkórház újonnan kialakított, a többi résztől dupla ajtóval elzárt koronavírus-osztályára.

Ezt a belépést nem úgy kell elképzelni, hogy csak úgy besétál az ember. Az első, hatalmas, piros stoptáblát viselő ajtón belépve a tiszta öltözőbe kerülünk. Jobb oldalt van egy szekrény a tiszta klinikai ruháknak, polcok, szépen sorban rajta az egyszer használatos, vízálló köpeny, FFP2 és FFP3 típusú védőmaszk, cipővédő, hosszú és rövid szárú kesztyű, hajháló, védőszemüveg. Bal oldalt szemetesállvány, polc műanyag dobozokkal, ahova a személyes dolgainkat tesszük belépés előtt. Kulcs, telefon, golyóstoll, de még a mindenütt máshol kötelezően viselendő műanyag névkártya is kint marad, semmi nem mehet be a fertőző zónába. A beöltözési procedúra mindig a kézfertőtlenítéssel kezdődik, aztán a védőfelszerelést megadott sorrendben felöltjük magunkra, és mikor úgy tűnik, hogy minden darab a helyén van, akkor át lehet lépni a következő ajtón: következik a piszkos öltöző. Itt leellenőrzöm az egész alakos tükörben, hogy nem felejtettem-e el valamit, megvan-e a második, rövidebb munkakesztyű a hosszú belső kesztyű felett, jól záródik-e a köpeny hátul. Minden rendben, kilépek a második öltözőből, be a fertőző zónába.

Először a normál osztályon haladok át, itt fekszenek azok a stabil koronavírusos betegek, akiknek nincs szükségük állandó monitorozásra. Jelenleg nyolcan vannak. Szinte mind a kórház neurológiai rehabilitációs osztályáról kerültek ide: a személyzet egyetlen, tünetmentes, hordozó tagja fertőzte meg valamennyit. A folyosó végén az ápolói és orvosi szoba, jó reggelt kívánok a szolgálatos ápolónak, megkérdezem, hogy van-e valami sürgős probléma, mire ő közli velem, hogy fogalma sincs, mert ő a takarítónő. Közben megérkezik az asszisztensnő, sikerül beazonosítson, gyorsan megbeszéljük, hogy van-e

valami azonnal megoldandó probléma, átnézem a legújabb laboreredményeket, aztán mint valami kórházi Piroska, magamhoz veszem a kosárkámot, és elindulok vele vért venni, meg vénákat és artériákat szurkálni. Az asszisztensnő kreatív, a sárga műanyag köpenyemre ragaszt egy fehér tapaszt, amin azt írja: Aletta, doktor. Saját magának is készít egy ilyen improvizált névjegyet. Nem rossz ötlet, hiszen az egyforma védőruhában, maszk, szemüveg és hajvédő alatt nem könnyű megállapítani, hogy épp kivel állsz szemben, még akkor sem, ha amúgy jól ismered az illetőt. A betegeknek is nagyon rossz ez, ezért minden alkalommal, mikor belépek egy kórterembe, újra bemutatkozom. Idősek, betegek, van, aki rosszul lát vagy rosszul hall, és sosem tudják szegények, hogy a belépő sárga úrhajós a szemetest jött kiüríteni, fizioterápiás gyakorlatokra fogja kényszeríteni őket, vagy netán vért vesz, sztetoszkópot, ultrahangszondát ránt elő, vagy esetleg csak az ebédet hozza?

Hálásak vagyunk a kiváló fizioterapeuta csapatnak, meg a kórházi lelki gondozónak, akik összegyűjtöttek egy halom „covid-mobilt”, vagyis mobiltelefont, és segítenek az idős, gyakran teljesen mozgásképtelen betegeknek legalább Skype-on vagy Whatsappon kapcsolatba lépni a hozzátartozóikkal. Az egyik agyvérzés után lebénult beteget épp mobilizálja a gyógytornász: ma ágybiciklizés lesz, olyan, mint a szobabicikli, csak fekve – az alsó végtagokat mozgatja. Nincs apelláta, mozogni márpedig kell, a gyógytornász kedvesen, de határozottan kirángat mindenkit az ágyból, neki sem a perfúziós állvány, sem a dréncső, de még a gégekanül vagy a lélegeztető gép sem akadály. Utólag biztos vagyok benne, hogy oroszlánszerepe volt abban, hogy egyetlen koronás betegünk sem halt meg.

A következő folyosó az úgynevezett „intermediate care”. Ezek súlyosabb, instabil vagy bármikor azzá váló betegek, állandó monitorozásra van szükségük. Itt már pityegnek a monitorok, zúgnak

Az orvosi személyzet beöltözési procedúrája hosszas és bonyolult folyamat. Kép: Freepik

a lélegeztető gépek, és sokkal több a kábel, cső, állvány és gép. Jelenleg három beteg fekszik itt, velük kezdem a vizitet. Van, akinek már egy kicsit jobb, mint tegnap, de még mindig nem kap elég levegőt. Egy másik egész éjjel hányt – talán az antibiotikum mellékhatása? Meg egy új szívritmuszavar is feltűnik a monitoron, itt gyors gyógyszeres beavatkozásra lesz szükség. A harmadik az első éjszakáját töltötte lélegeztető gép nélkül – hurrá, sikerült! Hamarosan talán sikerül kortyonként inni, majd először pépet, aztán szilárd ételeket is enni, és a gégekanültől is megszabadulhat.

Van még egy harmadik folyosónk is, az intenzív terápia – ott egyelőre nincs még beteg, de minden készenlében áll.

Nemsokára csatlakozik hozzám a főorvos és a fizioterapeuta, együtt járjuk végig újra az egész szekciót. Ez az a pont, amikor a maszk elől viszket, hátul pedig egyre fájdalmasabban nyom. Vakarózni, vagy legalább alányúlni és megigazítani szigorúan tilos, nem marad más, mint a szitkozódás, szerencsére a magyar nyelv tökéletes eszköz ilyen szempontból, a német kollégák igazán irigykedhetnek, hiszen ők csak egy-egy diszkrét „ah Scheisse-t” szoktak mondani. Ma legalább nincs meleg, mikor hétágra süt a nap, akkor a műanyag védőfelszerelés alatt valóságos szauna van.

Másfél óra alatt lejárt a vizit, következik még néhány ultrahangos vizsgálat, laboreredmények ellenőrzése, a másnapi beteglapok elkészítése, minden nap más dolgok, hiszen ahogy nincs két egyforma beteg, nincs két

egyforma nap sem a kórházban. Tizenkettő előtt jár az idő, amikor kijelentkezem az osztályról, vagyis visszavedlek a sárga védőruhás ufóból a mindennapi kék klinikai kosztümbe. A piszkos öltözőbe lépve darabonként eltávolítjuk a védőruhát – ez a rész nagyon fontos, mert itt a legnagyobb a fertőzésveszély, szerencsére fényképes útmutató van kifüggesztve a falra. Minden darab levétele után harminc másodperc kézfertőtlenítés. A maszkot levenni hatalmas megkönnyebbülés – bár tükörbe nézni egy darabig még nem ajánlatos, néhány óra maszkviselés csúnya, mély lila csíkokat hagy az arcon. Pár napja egy nagy, ketyegő, másodpercmutatós órát is kaptunk, itt lóg a piszkos öltözőben. Amíg nem volt óra, a *Boldog szülinapot* című dalt énekeltük minden lépésnél – egy ilyen „boldog szülinap” körülbelül harminc másodperc. Nem kell attól félni, hogy valaki hülyének néz, ha rád nyit, miközben egy szál alsóneműben kezet fertőtlenítesz és a *Boldog szülinapot* énekeled. Mivel a koronavírus-osztály alkalmazottjai mind önként vállalkoztak erre, már úgyis mindenki tudja, hogy nem vagyunk teljesen épelméjűek. A piszkos öltözőt alsóneműre vetkőzve hagyom el, a tiszta öltözőben pedig boldogan belebújok egy száraz, kényelmes kék vagy zöld kórházi ruhába. Gondolatban már a kávé töltöm magamnak, amivel elvonulok beteglapokat írni. Ha szerencsém van – általában nincs –, akkor nem csörren első kortynál a telefon, és hívnak vissza a fertőző zónába, mert akkor kezdődik előlről a beöltözés.

A koronavírus-osztály csak egy hete nyílt meg. A tervezés azonban már rég elkezdődött. Ez itt Németország, az emberek elemükben vannak, ha valamit meg kell szervezni. Hetekkel ezelőtt kialakult a terv, hogy hogyan lehetne leválasztani egy részt a kórházból a koronavírusos betegeknek. Munkások jöttek, pikk-pakk gipszkarton falak emelkedtek, listák készültek arról, hogy mi mindenre lesz szükség – kötszeren, gyógyszeren át egészen a defibrillátorig és a lélegeztető gépekig. Mire az első pozitív beteg bekerült az osztályra, már szinte minden készen állt.

A normál osztályon fekvő betegek szinte mind a kórház neurológiai rehabilitációs osztályáról kerültek oda: a személyzet egyetlen, tünetmentes hordozó tagja fertőzte meg valamennyit. Utólag elmondhatom, hogy egyetlen halálesetünk sem volt, pedig idős, korlátoltan mozgásképes, sok krónikus betegséggel rendelkező emberekről volt szó. Volt közülük, aki több mint egy hónapig feküdt nálunk. Volt, aki anynyira rossz állapotban érkezett, akut veseelégtelenséggel, masszív kétoldali tüdőgyulladással, szívritmuszavarral, hogy a családját már felkészítettük a legrosszabbra. Napokig élet-halál között egyensúlyozott, aztán végül mégis apró lépésekkel az élet felé indult el. Hosszú hetek után, mikor a vírus már nem volt kimutatható, áthelyeztük egy másik osztályra. Nemrég láttam megint, a tévészobában ült, kötögetett, és a borzalmas vaníliás pudingra panaszkodott nekem. Ebből rögtön tudtam, hogy most már teljesen meggyógyult.

...nem minden orvos tud invazívan lélegeztetni, sőt, az aneszteziológusokon kívül szinte senkinek nem ez a mindennapi kenyere.

És persze személyzetre is szükség volt. Tüdőkórház lévén egyértelmű volt, hogy sor fog kerülni ránk, csak az nem lehetett tudni, hogy mennyire leszünk a dolgok sűrűjében. Ezt sem bízták a véletlenre. Március közepétől gyors-talpalón készültünk arra, hogy nagy számban érkező súlyos betegeket is el tudjunk látni.

Hogy kell ezt elképzelni? Elárulom, hogy nem minden orvos tud invazívan lélegeztetni, sőt, az aneszteziológusokon kívül szinte senkinek nem ez a mindennapi kenyere. A mi kórházunk készített egy „katasztrófatervet”: van

három különböző lélegeztetőgépünk: A, B és C. Mindenki, a kezdő sebésztől a nyugdíj előtt álló neurológusig megtanulta, hogy hol állnak a gépek, hány darab van, hogy kell használni őket, és milyen alapbeállítást lehet bevetni sürgősség esetén addig, amíg egy tapasztaltabb kolléga segíteni tud. Örülök neki, hogy nem került sor élesben bevetniük az újonnan szerzett tudást, de március végén, mikor Olaszországban javában tombolt a járvány, és nap mind nap kétségbeejtő híreket hallottunk az ottani helyzetről, számomra nagy megnyugvást jelentett, hogy legalább van egy terv, a legrosszabb esetre is. Van elég védőfelszerelés, és meg is tanítják nekünk a helyes használatát, amit nem mindenki tud magától, hiszen a kórházi mindennapok általában még egy tüdő-kórházban sem fokozottan fertőző körülmények között zajlanak. Vigyázunk rájuk, nem fogyasztjuk ész nélkül: a legmagasabb védelmet biztosító FFP3 típusú maszkot például csak intubáláshoz vagy tüdőtükrözéshez vesszük fel, a kórházi rutintevékenységekhez, például a koronavírusos betegek fizikai vagy ultrahangos vizsgálatához elég az FFP2.

Az élet sem állt le teljesen: a fogorvosi rendelők továbbra is fogadták a sürgősségeket, és a kórházak is működtek, bár általában csökkentett esetszámmal.

Németország nyugodtan és szervezeten állt hozzá a járványhoz. Persze eleve egy stabil, rendezett, bár távolról sem tökéletes, de működő egészségügyi rendszerrel rendelkező országról van szó. Hatalmas kapacitásokat tudtak mozgósítani – csak a mi kórházunkban hat magas szinten felszerelt intenzív terápiás ágy állt készenlétben, vész esetén a számukat meg lehetett volna duplázni. Ráadásul – ezt tüdőgyógyászként nyugodtan állíthatom – a nem invazív lélegeztetés nagyon elterjedt, sokkal több felszerelésük és szakemberük van ezen a téren, mint szinte bármelyik másik európai országnak. A járvány kezdetén létrehozta egy központosított regisztert az intenzív terápiás ágyakról – bármikor nyomon lehetett követni, hogy egy adott környéken hol van a legközelebb szabad hely, milyen ütemben telnek meg – ennek alapján a kórházak is tudtak tervezni. A Robert Koch Intézet naponta

A kézfertőtlenítő a vírus elleni védekezés egyik alapvető eszközévé vált az elmúlt hetekben.
Kép: Unsplash/Kelly Sikkema

frissítette a statisztikáit, és ennek megfelelően a szinte minden kórházi helyzetre kiterjedő ajánlásait is, és ezeket az ajánlásokat mindenki elfogadta, és ennek alapján intézkedett tovább.

Mideközben pedig nem vezettek be annyira drasztikus intézkedéseket, mint máshol, például Romániában is. Szabad volt sétálni, levegőzni, nem kellett írásos engedély ahhoz, hogy a város melletti erdőben hallgasd a madárdalt. Civilként is az volt a benyomásom, hogy az emberek tényleg betartják a szabályokat, nem tolakodnak, és nem ölik meg egymást az utolsó csomag vécépapírért verekedve. A legtöbb üzletben figyelmeztető táblák voltak, hogy mindenki csak annyit vásároljon, amennyire valóban szüksége van, hogy másoknak is jusson. Ha szükség volt rá, akár a kasszás is figyelmeztette a kedves vevőt, hogy ne vásároljon 12 csomag nedves törlőkendőt, mert akkor másnak nem marad.

Az élet sem állt le teljesen: a fogorvosi rendelők továbbra is fogadták a sürgősségeket, és a kórházak is működtek, bár általában csökkentett esetszámmal. De az onkológiai, kardiológiai, belgyógyászati, sürgősségi sebészeti ellátás folytatódott. Minden bizonnyal Németországban nemcsak a koronavírusban haltak meg kevesebben, hanem az elmaradt ellátás sem okozott annyi komplikációt, mint máshol.

2020. május 25., hétfő. A „koronaosztály” már a múlt héten hat ágyra csökkent, az egyik folyosót leválasztották, most takarítók és technikusok hada leperte el, felkészítik arra, hogy hamarosan ismét közönséges kórházi osztályként

működjön. A reggeli nap élesen süt be, alig látom a számítógémem képernyőjét, pedig fontos laboreredményekre várok: az utolsó két koronavírusos betegünk kontrolltesztjére. És igen, negatív mindkettő! Ami azt jelenti, hogy várja őket a kórház „normál” része, ahol nyitott ajtók vannak, és mostantól nincs koronavírus-osztály. Két hónap megfeszített munka, nulláról kialakított, működőképes minikórház a kórházban, és most vége. Szinte nosztalgiát érzek, elvégre tényleg a kezem munkája van benne, cipeltem ládákat, tologattam polcot, írtam listákat, órákon át telefonáltam érte. Ez a kis folyosó a három teremmel, benne összesen hat ágygal, és persze a kötelező dupla öltözővel azért megmarad, csendben várja, hogy esetleg még szükség lesz majd rá.

SARS-CoV-2, az idei év rólad szól nekünk, orvosoknak. És úgy hiszem, még sokáig vezető téma lesz a tüdőgyógyászatban, mert már most kezdjük látni, hogy gyakran súlyos szövődmények maradnak a fertőzés után. Hogy mennyire súlyosak, mennyire visszafordíthatóak, és a betegek hány százalékát érintik, még nem tudhatjuk. De azt igen, hogy ez bizony nem „csak egy egyszerű influenza.”

Tanulság, avagy mit tanított nekem ez a két hónap egy német kórház koronavírus-osztályán? Igen, ez egy súlyos betegség. Igen, fertőző, meg lehet halni benne, és csúnya, hosszú távú szövődésményei lehetnek. Nem pánikolni kell, hanem vigyázni, és felelősséget vállalni magunkért és másokért. És persze kezdetet mosni és szellőztetni!

Miklósi Amália, Hideg Eleonóra, Sükösd Rebeka

Lapohos András élete és munkássága

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a 2016/2017-es tanévben indította *Hétköznapi hőseink – írjunk történelmet!* elnevezésű kezdeményezését. Ennek lényege, hogy iskolások saját szülőfalujukból mutassanak be olyan embereket, akik bár nem kerültek reflektorfénybe, szélesebb körben nem kerültek az érdeklődés középpontjába, de munkájuk révén sokat tettek a helyi közösségért, és rendkívüli képességeikről, kiemelkedő tulajdonságaikról, átlagon felüli jellemvonásukról tettek tanúbizonyságot.

A projekt erdélyi lebonyolítója az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, ezen belül a Közép-Erdélyi Magyar Művelődési Intézet, résztvevői romániai magyar iskolás csapatok. Új, *Hétköznapi hőseink* című sorozatában a *Művelődés* szerkesztősége a kezdeményezés során eddig született, helytörténeti adalékokat is tartalmazó dolgozatok szerkesztett, esetenként tömörített változatát teszi közzé.

Lapohos András tanár úr a magyar, északi Mezőség életében meghatározó és kiemelkedő szereppel bírt. Munkássága nagyban hozzájárult a Mezőség természetvédelméhez, a hagyományörzéshez, az oktatáshoz és számos más „örökséghez”, amelyért mindmáig hálával és tisztelettel adózhatunk. A tanár úr 1928. február 5-én született Ördögösfüzesen. Édesapja néhai Lapohos Zsigmond, aki ácsmesterséggel foglalkozott, édesanyja néhai Márkosi Anna, egy testvére, Lapohos Zsigmond, aki földműves volt. Felesége Lapohos Kovács Éva, nyugalmazott tanítónő. Három gyermekük született: Lapohos Éva, Lapohos Károly és Lapohos András. Tevékenykedése során családja odaadóan támogatta és segítette, ahol csak tudta. Azt írja: „Az én édesapám, édesanyám a legjobb, legokosabb szülők a világon. Mit tegyek, hogy megháláljam, amit értem tetek?”

Ördögösfüzes Szamosújvártól 6 kilométerre, keletre, Szék szomszédságában, a dombok között, egy szűk völgyben, a Mezőség északi részén fekszik. Ördögösfüzes nevét onnan kapta, hogy a legelső telepések megfigyelték, hogy a falu keleti részén, egy lápos, mocsaras területen, egy korhadó fűzfaliget tuskói éjszaka foszforeszkálnak. Mivel képtelenek voltak megmagyarázni ezt a jelenséget, azt mondták, ott ördögök, lidércek s más tisztátalan lények portyáznak.

Wass Albert, a *Kard és kassza* című regényében a következőképpen ír a Mezőségről: „Úttalan vadon volt akkoriban a Tóvidék, vagy ahogy akkor nevezték: a Mezőség. Északon a Szamos völgyét őrző királyi sóbánya, nyugaton a kolozsi barátok gyepűje, keleten a Kendék Marospartti szállásai, s délen pedig az aranyosi és tordai hegyek határolták ezt a bölény lakta vidéket, ahol egyéb sem volt, csak tó, nádas, mocsár, kopasz domboldalak s kis bozótos erdők. Mint egy végtelenbe nyúló tenger megmeregvedett hullámai: lakatlan Pusztaság.” Ebből kifolyólag a települést egyesek „a Holttenger valamely szigetének” is nevezik. Ördögösfüzes a mezőség egyik legrégebbi magyar települése.

Találkozás a természettel

Lapohos Andrásnak a gyermekkori, természetközeli élményei tették lehetővé a környezetvédelem iránti elköteleződését és értékes munkássága minden szakaszát. Meghatározó élménynek bizonyult egy bizonyos Dunavecsén megrendezett tábor, amelyen gyermekkorában vett részt, és csak jobban megszilárdította benne a természet iránt érzett mély elköteleződést, szeretetet és tiszteletet. Mint írta: „gyermekkoromban, amikor ezen a határreszen dolgoztam

Lapohos András (1928–2017)

Lapohos András és tanítványai az 1960-as években

szüleimmel, sokszor megálltam munka közben és hallgattam a kaszák zenéjét”. Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában, Ördögösfüzesen, középiskolai, kereskedelmi tanulmányait viszont Szamosújváron végezte, ahol bentlakó volt. Első benyomását az iskola épületről Németh László szavaival fejezte ki: „Hatalmas várnak láttam az impozáns gimnázium épületét, felsőbbrendűnek az erődítményébe értem, ahol a tudással érintkeztem.” A bentlakás órarendje szerint gyakran elmentek sétálni a városi nagy parkba. Az évek múlásával kinnlakásba került, ahol azonban kevésbé hatékonyan tudott tanulni, hiszen auditív típus lévén hangosan tanult, s hogy ne zavarja szobatársait, a park egy félreeső részébe húzódott. Egy ilyen alkalommal figyelte meg, hogy a park mennyi hasznos lehetőséget biztosít az emberek számára: olyan hely, ahol pihenni lehet a tiszta levegőn, élvezni a napsütést, és elbeszélgetni az ismerősökkel. Évekkel később e tapasztalata, a Pro Natura kis park megalapításához vezetett Ördögösfüzesen.

Tanár saját szülőfalujában

Biológia és földrajz szakos tanári oklevélét a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen szerezte meg 1956-ban. Tanári pályafutása során egy-egy évet tanított Felőrön és Bethlenben, majd 45 évet szülőfalujában, Ördögösfüzesen, ahol

1980-ig az általános iskola igazgatója volt. 1960 után a tanköteles gyermekek száma évről évre folyamatosan csökkent. Ezt látva mindent elkövetett az iskola fennmaradásáért, többek között bentlakást hozott létre. Az egész Mezőség szórványtelepüléseiről, azokból a falvakból, ahol nem működött 5–8. osztály, azaz Szépenyerűszentmártonból, Devacsérből, Kispujonból, Feketelakról, Vasasszentgyedről összegyűjtötte a gyermekeket, és tanulási lehetőséget biztosított nekik. A bentlakási tennivalókat, hivatalos papírokat, könyveket, önkéntesen, családjával együtt végezték. A gyermekeket számos kirándulásra elvitte, például gyakran megfigyelték a kakukk dalát: amikor meghalották, hogy szól a kakukk, feltették a kérdést: „Kakukkmadár, hány évet élek én?”, és a kakukk válaszolt.

Az iskola fennmaradása komoly munkát igényelt, elsősorban a szórványfalvakban élő szülők meggyőzése jelentette a legnagyobb kihívást. A bentlakásban élő magyar és román diákokat nem csupán tanította, hanem életre, általános műveltségre és tiszteletre is nevelte őket. Biológusként megalapította a Természetbarátok körét, később a Zergeboglár csapatot, amelynek jelentős tevékenysége a falu környékén előforduló ritka növények tanulmányozásából, és a megfigyelések leírásából állt.

Kötelességének érezte, hogy segítsen valahogy a környezeten, ezért részletesen feltérképezte a környékbeli

növényeket. A zergeboglárt (*Trollius europaeus*), csapatának névadó növényét 1983-ban mesterséges úton is szaporította. A zergeboglár magvaiból Amerikába, valamint az akkori Jugoszláviába is juttatott. Amerikából visszajelzéseképpen egy fényképet kapott, amelyen az erdélyi zergeboglár volt látható, amint Willowdale nevű helyiségben kivirágzott. Évente Zergeboglár-ünnepély szervezett, amelynek célja a zergeboglár ismertetése volt, és a figyelem felhívása ennek veszélyeztetettségére. Az ő és csapata természetvédő munkásságáról film is készült, amelyet a füzesi és a kolozsvári tanulók közös sátrazása során forgattak. A film címe *Egy áprilisi mese*, amelyben az Állattani Múzeum kitömött farkasát felhasználva tréfálják meg a kolozsvári gyermekeket a füzesiek.

1982-ben a *Jóbarát* című ifjúsági folyóirat meghirdette a Pro Natura versenyt, amelyen a Zergeboglár csapata kétszer első és egyszer nagydíjat nyert 1983-ban, 1984-ben és 1985-ben. Az 1984-ben megszervezett versenyen, mivel a versenyszabályzat szerint az előző évi nyertes csapat vezetőjeként a zsűriben részt kellett vennie, csapata versenyen kívül indult, de a nagyszerű munkáját különdíjban részesült.

A Pro Natura kis park környezetvédelmi „támaszpontként” is szolgált, területén tulajdonképpen nyílt laboratórium létesült, miután számos ritka növényt és fát ültettek itt el. A parkban rendezett

tevékenységek között visszatérő események voltak a meleg, nyári esték alkalmával szervezett vetítések, a táborok, de bokrétaötés vagy magyar ruhabemutató is zajlott. Az egyik vetítés témája a madarak védelme volt, és hatására rövid időn belül madárfészek-építési mozgalom indult a faluban. Levelezése során egy ornitológus pályatársa felhívta a tanár úr figyelmét, hogy a madarak számára ne kalitkákat, hanem odúkat építsenek. A téli vakációban megszervezte a madarak karácsonyfáját, ami abból állt, hogy egy fát telis-tele aggattak gyümölcsökkel és magvakkal, így a madaraknak volt mit enniük. A park nevezetes lakója volt egy őzike, akire a tanár úr és a diákok találtak rá, legyenek, egy kirándulás során. Az itt található padok, asztalok, más ülőhelyek is mind-mind a tanulók keze munkája volt. Sajnos, a Pro Natura park már nem létezik ilyen formában, napjainkban játszótér áll a helyén. A park növényeit a tanár úr saját kertjébe költöztette. Tervben volt egy nagyobb Pro Natura park megépítése is, de ez sajnos, soha nem valósult meg.

A természetrajzi kiállítások

Élete egyik legjelentősebb és legtiszteletreméltóbb megvalósítása az ördögösfüzesi iskola egyik termében berendezett állattani kiállítás, amelyen az erdélyi Mezőség állatvilága tekinthető meg mind a mai napig. Kezdetben a kitömött állatokat az iskola folyosóján tárolta, mert még nem állt

Kertészkedést népszerűsítő előadás a 1980-as években

rendelkezésre egy megfelelő helyiség. Miközben a gyűjtemény a szamosújvári vadászegyletnek köszönhetően is egyre gyarapodott, sikerült berendezni egy nagyobb termet. A látogatóknak elmesélte egy mérnök esetét, akit két delfin mentett meg a vízbe fulladástól, valamint gyakran mondogatta, hogy „az emberek hálátlanok, rosszak, irigyek, nem köszönik meg a munkánkat. De ne is várjunk köszönetet. Dolgozzunk szívvel-lélekkel szülőföldünkért, mert a legnagyobb köszönet és megelégedésünk

az, hogy mindent megtettünk népünkért, drága szülőfalunkért.”

A kiállítás létrehozása és bővítése idején azt tapasztalta, hogy mindenki kitömött állatot akart, függetlenül attól, hogy a törvény által védett faj volt-e vagy sem. A tanulók közül is sokan szerették volna elsajátítani a konzerválást és a tömést, de ennek megtanításától tartózkodott, félve a könnyen megfogható állatok elpusztításától. „Amikor a természetet járom, szomorúan tapasztalom, hogy mind kevesebb és kevesebb állatot látok. Például mezei nyúl nem ugrik ki a bokorból. A zöld harkály kellemes csengésű kacagását ritkán halom. Seregély is kevesebb repül ki az öreg almafák odvaiból, hogy a közeli gyümölcsfák ágaira szálljanak. Sokat kell időznöm a természetben, amíg hallok egy-két kakukkot megszólalni. Zöld gyík már ritkán surran tovább. Ilyenkor vigasztalom magam, gondolva, hogy a domboldal másik felén, ahol a napsütés erősebb, talán több zöld gyík van” – fogalmazott.

Az egyre szegényedő környezetet látva elhatározta, hogy a továbbiakban olyan módszereket alkalmaz, amelyek nem teszi szükségessé az élő, egészséges állatok vagy növények feláldozását, hanem rajzokkal, képekkel, filmekkel segítik az embert, hogy megismerhesse a növény- és állatvilágot. Egy legyengült golyót is gondozásba vett, összességében ezek a körülmények és gondolatok vezették a második kiállítás

Őzike gondozása az 1970-es években

A Lapohos András által létrehozott állattani kiállítás az ördögösfüzesi iskolában az 1970-es években

létrehozásához, a korszerűbb oktatási módszerek alkalmazásához.

Lapohos András 1996-ban adományozta az iskolának a kiállítást, azzal a feltétellel, hogy ő viseli gondját, amíg egészségéből és erejéből kitelik. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem biológia szakos végzősei éveken át az ördögösfüzesi iskolánál végezték pedagógiai gyakorlatukat. Ezek az alkalmak arra ösztönözték őket, hogy kövessék a tanár úr példáját, aki hatalmas tiszteletnek örvendett a biológia szakosok körében. A környék összes tanulója is meglátogatta az állattani kiállítást, de jöttek érdeklődők Kolozsvárról, Désről, Szamosújvárról, Magyarországról, sőt, Olaszországból, Angliából, Franciaországból, és Amerikából is. Az ördögösfüzesi kiállítás rengeteg látogatót ösztönzött arra, hogy lépéseket tegyen a természet védelmében, s ezt a vendégkönyv bejegyzései is alátámasztják.

Másik jelentős munkája a kis dokumentum-múzeum Ördögösfüzes kincsei elnevezés alatt. A gyűjtemény színes diaképek vetítésére szolgált, amelyeken ritka növények és állatok voltak láthatók. Ennek célja az volt, hogy az emberek megértsék a természetvédelem fontosságát, és tegyenek is érte. Lapohos András Ördögösfüzes kincseinek tartotta: a kisasszonypapucst, a zergeboglárt, a törpemandulát, az árvalányhajat, a hegyi kőkorcsint, az óriás pöfeteg-, a közönséges szömörccsög-, a sárga korall-, a közönséges csillaggombát,

a különböző mérges gombákat, a nagy és a közepes pávaszemet, a fecskefarkú, a kardos és a citromlepkét, a viperát, a zöld- és a törékeny gyíkot. Jelmondata Devecseri Gábor következő szavai voltak: „Kit ezüstlő köréből / Kihajított az Ég / Ember, vigyázz a Földön, / Úgy élj, hogy kárt ne tégy.” Ide gyűjtötte a természetben elhullt állatokról készült diaképeket is, emlékeztetőül és figyelmeztetőül, hogy a természet egyre csak szegényebb és szegényebb lesz, segítségére van szüksége. Néma tavaszként emlegette azt az időszakot, amikor a megnövekedett vegyszerhasználat miatt sok állat elpusztult.

„... a tanár bácsi alakja úgy jelenik meg előttem, mint egy örök tűzfelelősé, aki nem engedi kialudni a pislákoló lángot, amely világít, melegít, energiát ad, és megmutatja a helyes, járható utat.”

Előadásokat tartott a források és a legelők tisztaságának megőrzéséről, és számos más dologról is. A kis dokumentummúzeumban megtalálhatók a Zergeboglar csapat naplói is, amelyek megtekinthetők, és egyebek mellett arra is

jól, hogy elgondolkodtassák az embert: „az embertől az emberét védjük drága szülőfalunk határát, környezetünket”. A naplók egy részét a Keleti-Kárpátok lábainál Vrancea megyében elhelyezkedő gáláciuci táborban is bemutatták, ahol a III. Pro Natura verseny megnyerése után táboroztak a füzesi diákok.

Az egyház és a kultúra szolgálatában

1989 után lehetőség nyílt, hogy Lapohos András kultúránk gyökereit is megismertesse tanítványaival. Ennek céljából versenyt hirdetett *Ismerjük meg ősi református templomunk történetét* címmel. Látva, hogy a Mezőség magyar lakossága egyre inkább csökken, ezáltal falvak tűnnek el, tenni akarása arra készítette, hogy az egyházak kincseiről számbavételt végezzen, megakadályozva e felbecsülhetetlen értékek földdel egyenlővé válását, és a róluk való megfedkezést. Sikerült összesen 46 egyházközségben számbavételt készítenie, és mindezt összefoglalta a *Zúgó harangok üzenete* című könyvében. Nevezetes még a harmadik „múzeum” megalapítása is, az egyházi és szórványmúzeum.

Életének ugyancsak kiemelkedő munkája a Szülőfalum Alapítvány létrehozása volt, amelynek tagjai segítségével három irányban dolgozott. Az első a romos templomok megjavítása,

második a bútor nélküli templomok bebútorozása, a harmadik a Falunap megrendezése volt. Többek közt az alapítvány révén sikerült megjavítaniuk a göci református templomot, és bebútoroztatni a sajósárvári templomot. Magyarköblösön megszervezte az elszármazottak falunapját és szorgalmaztatta, hogy e rendezvényt a továbbiakban is megismétljék.

Hagyományőrző táncsoportot hozott létre, amely többször is fellépett külföldi és itthoni néptáncalánczókon. Jó ötletnek tartotta egy hagyományőrző kézimunka kör létrehozását is, amelyet a későbbiekben meg is valósított. A téli estéken gyakorta összegyűltek az emberek és kézimunkához láttak. Ezek a találkozók nemcsak a hagyományőrzésre adtak lehetőséget, hanem arra is, hogy a falubeliek közötti kapcsolatok megerősödjenek.

Mindezek mellett megszervezte a Békaolimpiászt, a forrásvíz- és legelőtisztítást, vad gyümölcsfák beoltását, viperszélyes terület megjelölését, és sok más tevékenységet, amelyek az utókor számára csupa haszonnal járnak.

Lapohos András tevékenységét számos díjjal jutalmazták. 2000–2001-ben Ezüstgyopár-díjban, 2004-ben a Juliánusz-alapítvány oklevelében, szintén 2004-ben az Erdélyi Református Egyházkerület sajtóosztálya elismerő oklevelében részesült. 2010-ben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét vehette át.

Emlékezete

Lapohos András tanár úrra szívesen emlékeznek egykori tanítványai. Major Melinda elmondta: „a tanár bácsi alakja úgy jelenik meg előttem, mint egy örök tűzfelelősé, aki nem engedi kialudni a pislákoló lángot, amely világít, melegít, energiát ad, és megmutatja a helyes, járható utat.” Hideg Irma: „Tanárom, osztályfőnököm és emberi példaképem volt, gimnáziumi éveim alatt. A biológia órák nagyon tartalmasak voltak, a tanár úrnak köszönhetem, hogy a biológia az egyik kedvenc tantárgyammá vált. Az osztályfőnöki órák alkalmával nemcsak iskolához fűződő dolgokat sajátítottunk el. Ezekbe az órákba a tanár úr beleszötte az igazi emberi értékek fontosságát, mint a becsület, az emberség, a szorgalom, az empátia. A biológia- és osztályfőnöki órákat számos aranymondással színesítette, amelyek ezeket az emberi értékeket hangsúlyozták. A természetvédő kör lelkes tagjaként gyermeki örömmel vártam

Lapohos András tanítványai az ördöngösfüzesi Pro Natura parkot gondozzák az 1980-as években. Képek: Lapohos András örökösei, családi gyűjtemény

a hétvégéket, amikor évszakoktól függetlenül a természetet jártuk a növény és állatvilág megismerése és védelme céljából. Tudatosította bennünk a természetvédelem fontosságát. Egész munkássága példaértékű számomra. Kitűnő pedagógiai érzékeléssel rendelkező tanár volt, aki az iskolai tudás mellett az életre is nevelt, ezért hálával emlékszem mindig rá.”

A tanár úr példaértékű tevékenységének hiányában a természetvédelem, a hagyományőrzés terén és számos más területen a Mezőség rengeteg értéktől vált volna megfosztottá. Lapohos András életének 90. életévében, 2017 augusztusában távozott közülünk, de emléke tovább él bennünk. Ez is tőle maradt fenn: „nem kell az orvoshoz fordulni, hogy a következő gyógymódot írja elő:

reggel harmatos fűben sétálni, délben rigófüttyöt hallgatni, este pedig a kolompszóban gyönyörködni. Mindezek minket mindennap meggyógyítanak.”

Lapohos András megjelent könyvei: *Zúgó harangok üzenete* (Templomok és fogyó gyűlekezetek, 2006), *Természetvédelem a szülőföldön (2008)*, *Az ördöngösfüzesi református egyházközség történetéből, Iskoláim, drága iskoláim, Kis dokumentum múzeum: Ördöngösfüzes kincsei 1980-ban, Egyházi és szórvány múzeum (2014).*

Az írás születésekor a szerzők a szamosújvári Kemény Zsigmond Elméleti Líceum X. osztályos diákjai voltak, ma végzősök.

Irányító tanár: Riti József Attila.

